

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Motivace seniorů v Univerzitě třetího věku

Tereza Krajíčková

Bakalářská práce

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza KRAJÍČKOVÁ**
Osobní číslo: **H08571**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Motivace seniorů v Univerzitě třetího věku**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod, 2. Vzdělávání dospělých jako trend současnosti, 2.1 Historie vzdělávání dospělých v ČR, 2.2 Zvláštnosti ve vzdělávání dospělých, 3. Vzdělávání seniorů, 3.1 Stáří jako společenský fenomén, 3.2 Charakteristika a rizika seniorské populace, 3.3 Kompetence stáří, 3.4 Metody edukace seniorů, 4. Univerzita třetího věku v Pardubicích, 5. Závěr, 6. Použitá literatura a zdroje

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Jesenský, J.: Andragogika a gerontagogika handicapovaných, Praha, Karolinum, 2000
Hrůza, Z.: Věda o stárnutí, Praha, 1996
Haškovcová, H.: Fenomén stáří, Praha, Panorama, 1989
Livečka, E.: Úvod do gerontopedagogiky, Praha, 1979
Beneš, M.: Andragogika - Teoretické základy, Praha, 2003
Pospíšil, O.: Pedagogika dospělých - andragogika, Praha Univerzita Karlova, 2001
Skalka, J.: Výchova a vzdělání dospělých v kontextu pedagogiky a celoživotní výchovy, Praha, 1987
Stuart, Hamilton, L.: Psychologie stárnutí, Praha, 1999
Tošnerová, T.: Jak si vychutnat seniorská léta, Computer Press, 2009
Gavora, P.: Úvod do pedagogického výzkumu, Paido, 2001

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlášení

Prohlašuji,

tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 28. března 2011

Tereza Krajíčková

Ráda bych poděkovala prof. PhDr. Karlu Rýdlovi, Csc. za jeho odborné vedení a cenné rady při vytváření této práce.

Můj dík patří také paní Zlatuši Sojkové za její ochotu a vstřícnost. Dále bych chtěla poděkovat Radkovi a své rodině za podporu a trpělivost během psaní mé bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se v úvodu zabývá charakteristikou motivace. Dále se práce zaměřuje na celoživotní vzdělávání, zejména pak na jeho dva subsystemy - vzdělávání dospělých a vzdělávání seniorů. Práce také zkoumá motivaci seniorů v Univerzitě třetího věku v Pardubicích. Cílem práce je přiblížit problematiku stárnutí a stáří.

Klíčová slova

motivace, celoživotní vzdělávání, stárnutí, stáří, senioři

Title

The motivation seniors for the University of the Third Age.

Annotation

The Bachelor thesis of the introduction deals with the characteristics of motivation. The thesis focuses on lifelong learning, especially on two subsystems - the adult learning and education of seniors. The work also examines the motivation for the Third Age University in Pardubice. The aim of this work was to bring issues of ageing and old age.

Keywords

motivation, lifelong learning, aging, old age, seniors

Obsah

Úvod	8
1. Motivace	10
1.1. Charakteristika pojmu motivace	10
1.2. Motivace k učení	11
1.3. Bariéry motivace.....	13
2. Celoživotní vzdělávání	15
2.1. Celoživotní vzdělávání jako trend současnosti	15
3. Vzdělávání dospělých.....	19
3.1. Obecná charakteristika vzdělávání dospělých	19
3.2. Historie vzdělávání dospělých	21
3.3. Současný pohled na vzdělávání dospělých	23
4. Vzdělávání seniorů	24
4.1. Charakteristika stáří a stárnutí	24
4.2. Vzdělávání seniorů	26
4.3. Vnímání stáří ve společnosti.....	28
4.4. Rizika seniorské populace	31
4.5. Kompetence stáří	33
4.6. Stárnutí a stáří jako sociologický problém.....	37
4.7. Formy vzdělávání seniorů.....	40
5. Výzkumná část	43
5.1. Úvod	43
5.2. Univerzita třetího věku v Pardubicích	44
5.3. Popis realizace výzkumu	47
5.4. Metodologie výzkumu	49
5.5. Charakteristika výzkumného vzorku	49
5.6. Cíle výzkumu.....	50
5.7. Stanovené hypotézy	50
5.8. Výsledky šetření	51
5.9. Interpretace výsledků šetření	57
6. Omezení výzkumu.....	63
7. Závěr.....	64
8. Použitá literatura a zdroje	66
9. Přílohy	69
9.1. Fotografie z U3V	69
9.2. Dotazník	70
9.3. Přihláška ke studiu U3V	73
9.4. Seznam fotografií	75
9.5. Seznam grafů	75

Úvod

Stárnutí je nedílnou součástí života každého jedince a tato problematika se tedy týká každého z nás. Většinou se v každé rodině najde, alespoň jeden příbuzný, který je v seniorském věku. Dalo by se tedy říci, že všichni máme se staršími lidmi nějakou zkušenost. Moje osobní zkušenost je pozitivní. Neumím si představit svoje dětství bez prarodičů, kteří mně předali řadu zkušeností a mnohé mě naučili (například jezdit na kole). Láskyplně o mě pečovali, když byli rodiče zaneprázdněni nebo během školních prázdnin. A i nyní v pokročilém věku jsou stále ochotní pomoci a být oporou svým vnoučatům i dětem.

Proto považuji za problematické aktuální společenské přijímání stáří, které je často nekriticky spojováno s nemocemi, samotou a neschopností. Myslím si, že je smutné, že řada lidí se “obrací ke starým zády” ve snaze uniknout zodpovědnosti. Nejen z těchto důvodů se věnuji ve své bakalářské práci dané problematice.

Odborná literatura se shoduje v názoru, že světová populace stárne. Často se upozorňuje zejména na ekonomická rizika v důsledku změn ve věkové struktuře populace. V naší společnosti roste podíl starších občanů. Je to dáno jednak relativně nízkou porodností s klesajícím počtem dětí a mladých lidí a zároveň klesající úmrtností, což znamená, že se více lidí dožívá stáří. Navíc se staří lidé dožívají vyššího stáří. Je tedy důležité věnovat pozornost těmto faktům a zabývat se otázkami seniorské populace.

V moderní společnosti se aktivně prosazuje koncept celoživotního vzdělávání a vyzdvihuje se i úloha vzdělávání pro seniorskou populaci. Vzdělávání v postproduktivním věku představuje smysluplné naplnění volného času. Přispívá k pocitu uspokojení, k začlenění do společnosti i k fyzickému a duševnímu zdraví. Proto se v práci zabývám vzděláváním seniorů.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Teoretická část čerpá z dostupné odborné literatury, která se zaměřuje především na seniorskou populaci. První kapitola má název “Motivace” a snaží se definovat pojem motivace, který má zásadní úlohu při vzdělávání jednotlivce. Druhá kapitola je zaměřena na celoživotní vzdělávání jako trend současnosti. V třetí kapitole se věnuje pozornost vzdělávání dospělých, stručně je nastíněn jeho historický vývoj a současný pohled na vzdělávání dospělých. Ve čtvrté kapitole se řeší problematika stáří a stárnutí, vnímání stáří ve společnosti, popisují rizika seniorské populace a její kompetence. Rovněž se zde zabývám vzděláváním seniorů a řeším několik sociologických otázek z dané problematiky. Na konci teoretické části se představuje několik forem vzdělávání seniorů. Výzkumná část práce je pak zaměřena na specifika skupiny seniorů a jejich motivaci v Univerzitě třetího věku v Pardubicích, kde bylo provedeno dotazníkové šetření. Průzkum přibližuje strukturu posluchačů U3V a jejich motivaci ke studiu.

1. Motivace

Latinské přísloví:

„Jakou má vzdělanost cenu - to kdybys, člověče, věděl, nikdy bys pokojně nespal, dnes nocí studoval bys.“

1.1. Charakteristika pojmu motivace

V první kapitole práce se věnujeme stručnému vysvětlení pojmu motivace, jenž má mnoho charakteristik a jeho význam není v psychologii zcela jednotný. V práci se dále zabýváme vzděláváním dospělých, zejména pak vzděláváním seniorů, a proto je důležité objasnit tento termín, který úzce souvisí se vzděláváním.

Jako řada jiných slov je slovo motivace počestěné. Motivace je termín odvozený z latinského slova „motivus“, což je tvar slov „moveo“ a „movere“, neboli „uvádět v pohyb“ a „pohybovat“. „Dnes výraz motivace chápeme v kontextu s určitou silou, která řídí naše jednání a chování. Naše činy a aktivity uvádí v „pohyb“. Motivace souhrnně označuje motivy a jejich působení. Motiv je tedy cokoli, co vede k aktivitě, počínaje potřebou potravy, a konče touhou obětavého idealisty spasit celé lidstvo před hrozbou ekologické katastrofy.“ (Říčan, 2007, s. 92)

Nekonečný (1999, s. 98) ve své knize Sociální psychologie uvádí, že: „motiv je hypotetický konstrukt, vysvětlující, proč se jedinec chová tak, aby něčeho dosáhl, a motivy v tomto smyslu nejsou ani potřeby, ani cílové objekty: hlad není motiv, nýbrž vnitřní psychofyzilogický stav, cílovým objektem je jídlo, motivem je nasycení.“

V současném pedagogickém slovníku je motivace definována jako „souhrn

vnitřních i vnějších faktorů, které:

1. spouštějí lidské jednání, aktivují ho, dodávají mu energii;
2. zaměřují toto jednání určitým směrem (snaha něčeho dosáhnout anebo něčemu se vyhnout);
3. udržují ho v chodu, řídí jeho průběh i způsob dosahování výsledků;
4. navozují hodnocení vlastního jednání a prožívání, vlastních úspěchů a neúspěchů, vztahů s okolím.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 158)

Pokud jde o slovo motivace, máme na výběr z mnoha charakteristik. Uvedme ještě definici dle Nekonečného (1997): „motivace obecně vzato vyjadřuje rozpory mezi tím, co subjekt aktuálně prožívá a tím, co prožívat touží, tj. např. mezi hladověním a nasycením, pocitem nejistoty a pocitem jistoty apod. Motivace pak v tomto smyslu vyjadřuje nějaké nedostatky v psychofyzickém či biosociálním bytí individua a chování vystupuje jako nástroj k odstranění těchto nedostatků.“ (Nakonečný, 1997, s. 14) V podstatě můžeme říci, že dle Nakonečného je každý čin jedince motivován.

1.2. Motivace k učení

V této práci se zajímáme o motivaci k učení, protože za úspěšností vzdělávání dospělých rozhodně stojí síla a zaměření motivů účastníka. I když se tématem motivace zabývá zejména obecná psychologie, je i pro andragogy zásadním problémem. Jestliže se lidé mají vzdělávat po celý život, je zapotřebí, aby měli dostatek zájmu, chuti neboli motivace.

Myšlenku rozvedeme podrobněji podle Hartla (1999), který předpokládá, že kladný výsledek ve vzdělávání dospělých je závislý na třech faktorech, a to na úrovni schopnosti učit se, fyziologickém stavu organismu a na motivaci. Všechny faktory

jsou spolu úzce propojeny, protože stav člověka ovlivňuje jeho potřeby a tudíž i motivy. Tím pádem motivační faktor ovlivňuje výsledek učení.

Většinou působí celý komplex motivů, který se vyvíjí a mění. Motivy nejsou jednou pro vždy dané. Motivy k učení se začínají vyvíjet již ranní socializací a jsou výsledkem učení a zkušenosti s učením. Právě zkušenosti s učením ve škole mnohé potenciální účastníky vzdělávání dospělých odrazují. Motivy mají také vždy sociální zázemí, motivace lidí z různých sociálních vrstev není stejná. Motivy jednotlivých skupin se liší. (Beneš, 2003, s. 134-135)

Klasicky se v literatuře rozlišuje mezi motivací vnitřní a vnější. Vnitřní motivace vychází přímo z jedince samotného, který v určité vzdělávací aktivitě nalézá potěšení a je pro něj příjemná. „Oproti tomu vnější motivace bývá chápána jako výslednice vnějších tlaků, kdy jedinec vstupuje do vzdělávání, aniž by to bylo jeho osobní přání.“ (Rabušičová, Rabušic, 2008, s. 97-98)

Práce se zabývá jak motivací vnitřní tak i vnější, jelikož spolu obě souvisí. Domnívám se, že ve vzdělávání dospělých se nejvíce projevuje motivace vnější a to v rámci profesního vzdělávání. Pro mnoho lidí je dominantním motivem k dalšímu studiu snaha o zlepšení pracovního uplatnění. Co se týče vzdělávání seniorů, jde o dobrovolnou aktivitu a můžeme mluvit o vnitřní motivaci.

Beneš (2003) uvádí, že motivace dalšího vzdělávání seniorů záleží hlavně na dosaženém vzdělání, dřívější účasti na dalším vzdělávání, ale i na druhu vzdělání, na dříve rozvinutých zájmech zabývat se různými oblastmi vědění a na účasti na kulturním životě, na sociální aktivitě v rodině i mimo rodinu, na politické angažovanosti atd. Vzdělávání může být také hobby, zájem o poznání. Motivem je často touha po sociálních kontaktech, očekávání okolí, ale i snaha najít smysl života ve vědomí vlastní konečnosti, udržování vlastních sil. Vzdělávání seniorů má často charakter prevence, odstranění a kompenzace deficitů, cílem je udržení tělesných a

intelektuálních sil.

V souladu s Benešem (2003) jsou v jistém smyslu i Rabušičová a Rabuši (2008), kteří zjistili, že s vyšším vzděláním se snižuje neochota dále si rozšiřovat vzdělání. Se zvyšujícím se věkem, se výrazně zvyšuje neochota lidí dále studovat. Při zkoumání motivace ke vzdělávání dospělých je zcela klíčová otázka vnímaných bariér. Zároveň i důvody, které vedou k neúspěchu a předčasnému ukončení studia. Dostáváme se tedy k další podkapitole, která se věnuje problematice překážek ve vzdělávání dospělých.

1.3. Bariéry motivace

Z literatury se dočítáme, že mezi zásadní bariéry ve vzdělávání dospělých lze počítat nedostatek finančních prostředků, pracovní vytíženost, nedostatek času, malý zájem o osobní rozvoj, přesvědčení o dostačujícím množství znalostí a dovedností, nedostatek informací o vzdělávacích kurzech, obava z vlastního nezdaru či selhání, demotivující zkušenosti ze školy a dále nedostatek vnějších impulzů motivujících ke studiu. (Rabušičová, Rabušic, 2008, s. 105)

Rabušičová s Rabušicem dále poukazují na fakt, že nejsilnější psychologickou bariérou participace na vzdělávání je pro seniory domněnka, že vzdělávací aktivity pro ně již nemají smysl, dále nedostatek finančních prostředků a obavy z nezvládnutí kurzu. (Rabušičová, Rabušic, 2008, s. 282)

Z výše zmíněných bariér vyplývá, že by bylo zapotřebí zjednodušit přístup ke vzdělávání. V povědomí občanů by se mělo vzdělávání stát důležitou a výhodnou investicí pro osobní rozvoj i pracovní postup. Domněnka, že ve stáří už nemá smysl se vzdělávat, je mylná a nebezpečná, jelikož odsuzuje člověka k omezenosti. Je pochopitelné, že lidé mají strach ze ztroskotání, navíc když jsou ze školy několik let.

Proto musí kladné aspekty vzdělávání převýšit nad strachem z nezdaru. Můžeme předpokládat, že čím více lidí bude mít pozitivní zkušenost, tím více lidí se bude účastnit vzdělávání.

Lze souhlasit s Benešem (2003), který konstatuje, že pro odstranění těchto bariér a podporu motivace dospělých k dalšímu vzdělávání je důležitá společenská atmosféra a míra v jakém vlada a sociální partneři podporují profesní i zájmové vzdělávání dospělých. V ČR společenské klima není jednoznačně příznivé. Vzdělávání není prioritou politiky. Další vzdělávání stojí dokonce vně veřejného zájmu, chybí tedy propagace a uznání jeho nutnosti.

K čemu by však byla politická podpora a účelné programy, kdyby dospělá populace neměla zájem o vzdělávání. Nutnou podmínkou je tedy chuť a vůle dospělých učit se. Proto je důležité znát motivy vedoucí ke studiu.

2. Celoživotní vzdělávání

Latinské přísloví:

„Musíš se učit tak dlouho, dokud je na světě něco, co nevíš.“

2.1. Celoživotní vzdělávání jako trend současnosti

V souvislosti s celoživotním vzděláváním jsme si vybavili řecký pojem kalokagathia. Tento pojem vyjadřuje harmonii těla a duše. Již v antickém Řecku věděli, že tělo a mysl jsou spjaté. I po tolika staletích je myšlenka aktuální, protože nám ukazuje potřebu pěstování jak psychické, tak fyzické aktivity. V praxi dnešní doby si lze odvodit výzvu k aktivnímu rozvíjení stránky psychické prostřednictvím celoživotního vzdělávání a stránky fyzické díky pohybovým aktivitám.

Současní vědci často označují za jeden z charakteristických znaků naší doby permanentní změnu. A proto je třeba se vzdělávat a zajímat o nové informace v průběhu celého života. Jak říká známý americký futurolog Alvin Toffler: „Negramotnými v 21. století nebudou ti, kdo neumějí číst a psát, nýbrž ti, kdo se nebudou umět učit, odučit a přeučit.“

Podle Rabušicové a Rabušice (2008) představuje celoživotní učení zásadní koncepční změnu pojetí vzdělávání, jeho organizačního principu, kdy všechny možnosti učení – ať už v tradičních vzdělávacích institucích v rámci vzdělávacího systému či mimo ně – jsou chápány jako jediný propojený celek, který dovoluje

rozmanité a četné přechody mezi vzděláváním a zaměstnáním, a který umožňuje získávat stejné kvalifikace a kompetence různými cestami a kdykoli během života.

Pokud člověk nepřijme potřebu celoživotního vzdělávání a učení odsuzuje se k neschopnosti dostat všem požadavkům měnícího se světa, porozumět jeho změnám, uplatnit se na trhu práce a fungovat tak jak by si skutečně přál. Vzdělávání a obecně vědění je prezentováno jako klíčový prvek jak pro rozvoj jedince, tak pro rozvoj společností. Ty tam jsou časy, kdy jednou získané vědění bylo postačující pro celý zbytek života člověka.

V centru pozornosti konceptu celoživotního učení je tedy učící se jedinec a jeho potřeby. Pojetí celoživotního vzdělávání zdůrazňuje osobní volbu každého jedince a jeho vzdělávací potřeby. Všechny tyto oblasti si jsou rovnocenné. Strategie celoživotního učení se zaměřuje na šest základních myšlenek:

- nové základní dovednosti pro všechny;
- více investic do rozvoje lidských zdrojů;
- inovace v procesu vzdělávání a výuky;
- hodnotu vzdělávání;
- nové koncepce poradenství;
- nalezení cesty vedoucí k usnadnění přístupu ke vzdělání. (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 16-17)

V rámci celoživotního učení se rozlišuje: vzdělávání formální, neformální a informální. Adekvátní charakteristiku poskytuje Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš, 2009):

Formální vzdělávání je vysvětleno jako vzdělávání, které „se realizuje ve vzdělávacích institucích (školách), jejichž funkce, cíle, obsah, prostředky a způsoby hodnocení jsou definovány a legislativně vymezeny. Reflektuje politické, ekonomické, sociální a kulturní potřeby společnosti a vzdělávací tradici. Probíhá ve

stanoveném čase a formách. Zahrnuje navazující vzdělávací stupně a typy, které jsou určeny celé populaci nebo určitým skupinám populace.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 79)

Neformální vzdělávání je ve slovníku vymezeno jako „organizované vzdělávání, realizované mimo formální vzdělávací systém. Poskytuje vzdělávání pro určité skupiny populace, dospělé i děti ve vybraných typech, formách a obsahových oblastech a je organizované různými institucemi (např. podniky, nadacemi, kulturními zařízeními, kluby i školami). Zahrnuje např. profesní vzdělávání v podnicích, kurzy cizích jazyků, kurzy počítačové gramotnosti, rekvalifikační výcvik, kurzy k získání řidičského průkazu, apod.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 170)

Informální vzdělávání je definováno jako „celoživotní proces získávání znalostí, osvojování dovedností a postojů z každodenních zkušeností, z prostředí a kontaktů s jinými lidmi. Probíhá v rodině, mezi vrstevníky, v práci, ve volném čase, při cestování, čtení knih a časopisů, při poslechu rozhlasu, sledování televize, při návštěvě výstav, divadel, kin. Je neorganizované, nesystematické a institucionálně nekoordinované. Je součástí celoživotního vzdělávání lidí, včetně těch, kteří dosáhli vysokého stupně formálního vzdělání.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 104) S výše uvedenou charakteristikou jsou v souladu i Veteška a Tureckiová (2008, s. 21-22)

Rabušicová s Rabušicem (2008) konstatují, že přes řadu obtíží podpora celoživotního učení neustává a poukazují na jeho postupný rozvoj. Aktuální problémy, které se v oblasti prosazování celoživotního vzdělávání vyskytují jsou:

- značná míra selektivnosti,
- nedostatky ve financování,
- malé zapojení sociálních partnerů,
- slabá rozvinutost tohoto sektoru vzdělávání,

- absence uceleného právního rámce.

Jak dále autoři uvádějí: „Jediným dokumentem české vzdělávací politiky, který explicitně pojednává o vzdělávání dospělých i o celoživotním učení, je Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, tzv. Bílá kniha.“ Mezi další důležité programové dokumenty patří Dlouhodobý záměr vzdělávání a výchovně vzdělávací soustavy ČR, (2002).

Autoři rovněž upozorňují na fakt, že v České republice dosud chybí speciální zákon o vzdělávání dospělých, jak je tomu v mnoha jiných vyspělých zemích. V poslední době lze zaznamenat v ČR řadu pozitivních kroků. Nedávno došlo k přijetí nové legislativy, vytvářející příznivější podmínky pro rozvoj celoživotního učení. Šlo zejména o zákon č. 179/2006 Sb., o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání, a dále zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. (Rabušicová, Rabušic, 2008, s. 15-29)

„Vzdělávání lze tedy obecně charakterizovat jako proces, v němž si prostřednictvím vyučování jedinec osvojuje soustavu poznatků a činností, kterou vnitřním zpracováním - učením - přetváří ve vědomosti, znalosti, dovednosti a návyky.“ (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 19) Slovo vzdělání je pak vhodné používat k vyjádření stupně dosaženého vzdělání, tj. výsledku dosaženého ve vzdělávání, například vysokoškolské vzdělání.

Proč je koncept celoživotního vzdělávání tak důležitý? Hlavní význam této strategie je poskytnutí účastníkovi snadnější přístup na pracovní trh, lepší společenské začlenění a připravení se na aktivní stárnutí v budoucnosti.

3. Vzdělávání dospělých

„Kdo si myslí, že se učí, ten je vlasti chloubou; kdo si myslí, že dost umí, začíná být trouba.“ (Karel Havlíček Borovský)

3.1. Obecná charakteristika vzdělávání dospělých

Nikdy není pozdě se něčemu naučit, je-li přítomna snaha se vzdělávat, něco se dozvídat, a pak mít možnost znalosti uplatnit. Již v předešlé kapitole jsme vyzdvihovali význam vzdělávání pro člověka 21. století. Jinak tomu není ani v této kapitole, která se zaměřuje na vzdělávání dospělých. Řada studií dosvědčuje, že vzdělání příznivě souvisí s našim zdravím. Tak proč se nevzdělávat i v dospělosti?

Vzdělávání dospělých je neodmyslitelnou součástí celoživotního vzdělávání. Jeho cílem je dosáhnout zdokonalení znalostí, dovedností a odborných předpokladů v rámci rekvalifikace a specializačních kurzů. Při poskytování dalšího vzdělávání mají klíčovou roli zaměstnavatelé. Jinak řečeno se jedná o subsystém celoživotního učení a zahrnuje vzdělávání všeobecné, ale i vzdělávání profesní, které probíhá zpravidla po dosažení příslušného stupně vzdělání. Můžeme tedy říci, že umožňuje participaci všech jedinců na rozvoji společnosti. Bez tohoto nového trendu ve vzdělávání by už současné moderní společnosti nemohly fungovat. Vzdělání se stalo neoddělitelnou součástí života jedince. (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 16-17)

Podobně se k tomuto tématu vyjadřuje Beneš (2003), pro něj je vzdělávání dospělých organizovaná (sebeorganizovaná), cílevědomá a více či méně

institucionalizovaná pomoc dospělému člověku, skupinám lidí nebo organizací, týkající se zvládnání určitých problémů pomocí učení či uspokojení potřeb po poznání. Vzdělávání dospělých se stává součástí života neustále se rozšiřujícího okruhu lidí, přesto ale není pro jejich život dominantní.

Vědní obor, který se zabývá vzděláváním dospělých, se nazývá andragogika. Vzdělávání dospělých se realizuje v procesu učení. Andragogika je věda pomáhající dospělým efektivně se učit a pozitivně formovat svoji osobnost. (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 19)

V knize *Andragogika teoretické základy* popisuje Milan Beneš (2003) andragogiku jako sociální vědu, která nemusí a nemá mít strach z kontaktu s pedagogikou. Jedná se o vědu s multidisciplinárním založením, využití poznatků příbuzných oborů je tedy samozřejmé. Andragogika dále chápe jako vědní obor v systému věd o výchově a vyučování, zaměřený na veškeré aspekty vzdělávání a učení se dospělých, je to také studijní obor v programu pedagogických věd, sloužící přípravě budoucích odborníků v oblasti vzdělávání dospělých.

Pojem andragogika vyjadřuje doprovázení člověka při jeho cestě za vzděláním, poznáním a pochopením světa, tato cesta, ale není samoučelná. (Milan Beneš, 2003, s. 13)

Dalo by se říci, že se dnes každý může a v podstatě i musí učit. Otázkou je, jaká část populace se skutečně systematicky vzdělává, kolik lidí se chce vzdělávat a z jakého důvodu?

Na otázku proč se dospělí učí, podala odpověď americká badatelka Carol Aslanian, která v roce 1980 publikovala výsledky své studie provedené v USA. Studie vypovídá o důvodech a podnětech, které vedou dospělé k učební aktivitě, výsledky jsou dodnes považovány za platné. Ukázalo se, že asi polovina dospělých

Američanů se za poslední rok učila jeden nebo více nových obsahů. 83 % z nich se učila za účelem zvládnutí životních změn, 17 % z potřeby sociálních kontaktů nebo z důvodů uspokojení poznávacích zájmů. Z možných životních okruhů (práce, rodina, zdraví, náboženství, občanské povinnosti, umění a věda, volný čas) se prokázala práce (56 %) a rodina (34 %) jako hlavní příčina zahájení nějakého učebního projektu. Závěr této studie je, že většina dospělých se neučí z radosti z učení samého, ale za účelem řešení konkrétních problémů. Zároveň probíhá většina učebních událostí mimo tradiční vzdělávací instituce, 30 % tázaných se dokonce učilo na vlastní pěst. (in Beneš, 2003, s. 136)

3.2. Historie vzdělávání dospělých

„Člověk, i dospělý, se vždy učil, protože musel reagovat jak na své vlastní biografické a vývojové změny, tak i na měnící se společenské situace. Největší nutnost učení vzniká vždy v období společenských změn a krizí. Dnešní systémy vzdělávání dospělých mají svůj počátek v přechodu od feudálních k liberálně konstituovaným společnostem.“ (Beneš, 2003, s. 19)

Beneš (2003) uvádí stručný přehled rozvoje vzdělávání dospělých především v českých zemích. Reálné dějiny vzdělávání jsou pestré a pro každou zemi značně jiné. Vývoj vzdělávání dospělých v českých zemích ovlivnilo národní obrození, postupný rozpad feudálních vztahů, vznik měšťanstva, proletariátu, české inteligence, nástup průmyslové revoluce. V druhé polovině devatenáctého století vzniká institucionální základna vzdělávání dospělých. Význačné místo v dějinách českého vzdělávání dospělých má v devadesátých letech minulého století Dělnická akademie, jejímž spoluzakladatelem byl T. G. Masaryk, a v roce 1899 po anglickém vzoru zavedené univerzitní extenze, sloužící popularizaci vědy a techniky.

Kolem přelomu 19. a 20. století se ukazují dvě tendence - snaha o koordinaci a plánování vzdělávací činnosti (založení Svazu osvětového v roce 1900 za tímto účelem) při současné specializaci a diferenciaci systému. Po vzniku československého státu se dostává vzdělávání dospělých poprvé význačnější legislativní a finanční podpory ze strany oficiálních orgánů. Vede to k rozmachu nových typů vzdělávání dospělých a vznikají i další vzdělávací instituce, např. při politických stranách. Význačné postavení měl Masarykův lidovýchovný ústav, se kterým kooperovala celá řada vzdělávacích zařízení. Zároveň již existovalo podnikové vzdělávání. V roce 1918 byl schválen také první zákon ke vzdělávání dospělých. Vzdělávání dospělých má své kořeny v sociálním, emancipačním a svépomocném hnutí.

Pro rozvoj dnešní podoby vzdělávání dospělých byla velmi významná šedesátá a sedmdesátá léta minulého století. Rychlý hospodářský růst byl spojen s vědeckým a technologickým pokrokem, a tím i s potřebou nových kvalifikací. Investice do vzdělání se začaly považovat za rovnocenné s investicemi ostatními. Vzdělávání dospělých se začalo považovat za samostatný a rovnocenný subsystém vzdělávacího systému. Vedle zvýšení prestiže se dá pozorovat i postupná změna funkce a zaměření vzdělávání dospělých, totiž reorientace na další kvalifikační vzdělávání. Andragogika se hlavně na vysokých školách rozvinula v samostatnou vědní disciplínu.

V této době proběhly ve všech průmyslových zemích rozsáhlé reformy vzdělávacích systémů. Dosažené změny vedly ke kvalitativnímu i kvantitativnímu nárůstu vzdělanosti a k novému pojetí vzdělávání v životě jednotlivce a společnosti. Reformní euforie skončila v osmdesátých letech, kdy modernizace narazila na určité hranice. Od této doby je ve vyvinutých průmyslových zemích jediným expandujícím vzdělávacím sektorem právě vzdělávání dospělých, obzvláště další odborné vzdělávání. Přístupné prognózy se shodují v tom, že význam vzdělávání dospělých nadále poroste. (Beneš, 2003, s. 19-31)

3.3. Současný pohled na vzdělávání dospělých

V této kapitole se pokouším vyložit současnou situaci ve vzdělávání dospělých, kterou dobře vystihuje Beneš (2003). Je patrné, že hodnota a prestiž vzdělání roste. Vzdělávání dospělých se stalo součástí personální politiky v organizacích a výrazně se posunulo jeho těžiště, a to od zájmového a všeobecného ke vzdělávání zaměřenému na získávání profesních kvalifikací a kompetencí. Prudce vzrostl podíl nestátní nabídky vzdělávání dospělých. Vzdělávání je potřebou lidí a zbožím, které může vydělávat peníze a má svůj trh. Učení je součástí konzumního způsobu života kultivace vlastního životního stylu. Vzdělávání dospělých probíhá ve velké míře vně andragogických institucí při práci a trávení volného času.

Položme si otázku, zdali je takový vývoj správný. Vzdělání by pro nás mělo mít hodnotu, jež není vyčíslitelná penězi. Je však velmi pozitivní, že si lidé uvědomují význam vzdělávání a jsou ochotní do něj investovat. Došlo tedy k optimistické změně v hodnocení vzdělávání ze strany dospělých samotných. Každopádně vždy bude záležet jen na jednotlivci a jeho chuti pustit se do studia.

I když je v dnešní době celoživotní vzdělávání prominentním tématem vzdělávací politiky, věnuje se jen malá pozornost vzdělávání dospělých. Vzhledem k široce uchopenému pojetí celoživotního vzdělávání se snadno dostane tato problematika do pozadí.

S tímto názorem se shoduje i Rabušicová a Rabušic (2008), kteří říkají, že se naše společnost stále příliš koncentruje na vzdělávání mladé populace a vzdělávání ve středním a starším věku je věnována malá pozornost. Bylo by vhodné přeorientovat politické a společenské priority, protože pokud by se stala jasným středem zájmů, dostatek prostředků by se zajisté našel.

4. Vzdělávání seniorů

„Dokud žiješ, uč se! Nečekej, že moudrost s sebou přinese stáří.“
(Solon)

4.1. Charakteristika stáří a stárnutí

Současné tempo změn, nemající obdoby a dotýkající se všech jedinců ukazuje na důležitou úlohu stáří pro společnost, a to na možnost retrospektivního pohledu a ponaučení se z chyb minulých. Stáří je přirozenou fází lidského života, ať se nám to líbí nebo ne.

Co je stáří a stárnutí? Charakterizujme si toto období a tento proces v následujících řádcích dle Mühlpachra (2009, s.18): „Stáří je obecným označením pozdních fází ontogeneze.“ Je důsledkem a projevem geneticky podmíněných involučních procesů modifikovaných dalšími faktory a je spojeno s řadou významných změn sociálních.

Stárnutí (gerontogeneze) je zákonitý druhově specifický celoživotní asynchronní kontinuální proces, probíhající se značnou interindividuální variabilitou. Každý člověk stárne svým tempem a to je dáno nejen různou genetickou výbavou, ale také v souvislosti s různými životními podmínkami, zdravotním stavem a životním stylem. (Mühlpachr, 2009, s. 22)

Podobně mluví o stárnutí i Start - Hamilton (1999), jako o závěrečné fázi lidského vývoje, kterou je potřeba posuzovat jako součást kontinuální proměny.

Stáří je z populačního hlediska specificky lidská záležitost, jelikož málo zvířat se vůbec v přirozeném prostředí dožívá věku, kdy se začíná trpět problémy způsobenými stářím. U řady biologických druhů nacházíme příklady rychlého vypnutí organismu a smrti po splnění poslání. Stárnutí se uskutečňuje v postreprodukčním věku, čili mimo oblast působení mechanismů přirozeného výběru. (Mühlpachr, 2009, s. 18 - 27)

Mühlpachr (2009) vymezuje 3 druhy stáří, jde o:

- **Biologické stáří**, což je hypotetické označení míry involučních změn a funkční zdatnosti.
- **Sociální stáří**, které vymezuje období spojované s několika sociálními změnami či splněním určitého kritéria, nejčastěji pensiování. „Sociální stáří je dáno změnou rolí, životního způsobu i ekonomického zajištění.“
- **Kalendářní** neboli chronologické je definované dosažením určitého, arbitrárně stanoveného věku, od něhož se nápadněji projevují involuční změny. Předností kalendářního vymezení je jednoznačnost, jednoduchost a snadná porovnatelnost.

Periodizace kalendářního stáří je poměrně problematická, jelikož se vždy najdou konkrétní jedinci, kteří se budou věkové hranici významně vymykat. Pro orientační odhad potřeb, rizik a nároků osob určitého věku se nejlépe hodí patnáctiletá periodizace vypracovaná komisí expertů Světové zdravotnické organizace:

45-59	interevium, střední věk
60-74	senescence, počínající, časné stáří
75-89	kmetství, senium, vlastní stáří
90 a více	patriarchium, dlouhověkost

Často je také uplatňováno následující členění:

65-74	<u>mladí senioři</u> (dominuje problematika adaptace na odchod do
-------	---

- starobního důchodu, problematika volného času, aktivit, seberealizace),
- 75-84 staří senioři (změna funkční zdatnosti, specifická medicínská problematika a atypický průběh chorob),
- 85 a více velmi staří senioři (zajištění soběstačnosti a zabezpečení).

Za starého je většinou považován 65letý občan. Věk nad 85 let bývá označován pojmem dlouhověkost. Jedinci v tak pokročilém věku tvoří jen nepatrný zlomek populace, ale jejich počet stoupá v důsledku změkčování životních podmínek a medicínského pokroku. I když se objevují hypotetické úvahy o dosažení věku 150-200 let, v současné době je maximální dosažená délka lidského života asi 125 let. (Mühlpachr, 2009, s. 19-21)

Přírodní věda zabývající se problematikou stárnutí a stáří se nazývá gerontologie „Je to věda interdisciplinární, integrovaná a komplexní. Vychází z biopsychosociální podstaty člověka a procesů stárnutí. Zkoumá zákonitosti, příčiny, mechanismy a projevy stárnutí a vypracovává vědecké podklady pro zdravé stárnutí a stáří a pro komplexní péči o staré občany.“ (Mühlpachr, 2009, s. 7)

Haškovcová (2010) říká, že termín gerontologie vznikl ve 30. letech 20. století.

Součástí gerontologie je i gerontopedagogika, která se zaměřuje na vzdělávání seniorů, blíže je tento obor popsán v následující podkapitole.

4.2. Vzdělávání seniorů

Slovo senior je ustáleno v naší slovní zásobě a je běžně používáno. V této kapitole se věnujeme vzdělávání seniorů a v podstatě celá práce se na seniory zaměřuje. Je proto vhodné tento pojem definovat. Mahrová společně s Venglářovou

(2008) označují za seniora, jakéhokoliv starého či staršího člověka důchodového věku, tedy od 60 let výše. Výhodou pojmu senior je jeho neutralita a je i zároveň pozitivně přijímáno samotnými seniory.

Haškovcová (2010) také zmiňuje označení řeckého původu geron, případně geront, neboli stařec, které se hojně vyskytovalo v odborné literatuře 70. let minulého století.

Potřeba být aktivní a mít pocit užitečnosti nemizí s přibývajícím věkem. Kompenzací pro seniory je spatřováno právě v systému vzdělávání pro starší populaci. Haškovcová (2010) zdůrazňuje vysokou hodnotu vzdělání, a to individuální i společenskou. Dále říká, že vzdělání přináší klady jedinci libovolného věku, jelikož smysluplně kultivuje čas stárnoucích dní.

Podobně komentuje vzdělávací aktivity v postproduktivním věku i Mühlpachr (2009, s. 14), když říká, že: „přispívají k pocitu důstojnosti a životního uspokojení, k začlenění do společnosti i k fyzickému a duševnímu zdraví.“

Pokud se tedy zamyslíme nad výše uvedeným, můžeme souhlasit s tvrzením, že vzdělávání významně ovlivňuje kvalitu života. A proto by nikdo neměl být vyloučen ze společnosti znalostí. Nehledě tomu, potřebují senioři porozumět dnešku, tedy i svým dospělým dětem a vnukům.

Vzdělávání seniorů plní řadu důležitých funkcí, které shrnuje Livečka (1982):

- preventivní;
- anticipační;
- rehabilitační;
- posilovací.

Preventivní funkce se uskutečňuje v předstihu různými opatřeními a pozitivně působí na průběh stárnutí a stáří. Anticipační funkce vede ke správné připravenosti člověka na nadcházející změny zejména odchod do důchodu. Rehabilitační funkce

souvisí s obnovením a udržením fyzických a psychických sil. Nejvýznamnější, posilovací nebo také stimulační funkce přispívá k rozvoji zájmů, potřeb, aktivit a schopností lidí v postproduktivním věku.

Výchovou a vzděláváním seniorů se zabývá pedagogická disciplína gerontopedagogika, je nedílnou součástí gerontologie a počátky této subdisciplíny spadají na konec 20. století. Zabezpečuje komplexní péči, pomoc a podporu seniorům. Jedná se o vzdělávání ve stáří a ke stáří. Výchova a vzdělávání jsou procesem celoživotním. Jestliže chápeme pedagogiku jako vědu, která se zabývá výchovou a vzděláváním dětí a mládeže pak lze říci, že andragogika se zabývá dospělými a gerontopedagogika seniory. Pro tyto tři subsystemy můžeme použít zastřešující termín antropopedagogika. (Mühlpachr, 2009, s. 11)

Vzdělávání starších je na rozdíl od školského a profesního vzdělávání skutečně dobrovolné. Celkově se dá konstatovat velmi malá účast oproti ostatním skupinám obyvatelstva. (Beneš, 2003, s. 141)

4.3. Vnímání stáří ve společnosti

Každý stárne, v každém z nás je stáří přítomno. To víme všichni. Vždyť se říká, že smrt je jediná spravedlnost, kterou máme. A přesto se stáří a smrti bojíme. Nechceme o něm příliš mluvit, spíš děláme, jakoby se nás netýkalo. Každá společnost si vytváří vlastní pohled na stáří, podívejme se nyní na pojetí stáří v naší společnosti.

Všechna odborná literatura zabývající se otázkami stáří upozorňuje na nutnost zvýšení zájmu o danou problematiku. Řada autorů upozorňuje na stárnutí populace, dokonce se někdy mluví o demografické panice. O stáří se píše jako o fenoménu. Musíme si, ale uvědomit, že populace stárne strukturálně, mění se jejich

složení. Jelikož je menší natalita, narůstá tedy podíl „starých“ osob. Navíc se prodlužuje střední délka života. Lidé se, zejména díky lékařskému pokroku, dožívají vyššího věku a současně v lepší fyzické kondici.

Je žádoucí, aby se pohled moderních společností na stárnutí změnil. Je potřeba přijmout demografické změny jako pozitivní výzvu. Nicméně je nutné, aby se lidstvo na tyto změny ve věkové skladbě adekvátně připravilo. Zejména nesmíme zapomínat na významnou úlohu solidarity ve společnosti, která se zdá být podceňována lépe řečeno přehlížena v duchu propagace individualismu. Jak jsme řekli výše, každá společnost si vytváří vlastní pojetí stáří. Na každém z nás je, jaké stanovisko zaujmeme ke stáří, ať už ke svému či druhých.

Beneš (2003) rovněž upozorňuje, že populace v průmyslových zemích stárne a očekává od toho společenské, kulturní, ekonomické a politické důsledky. Dále upozorňuje, že v diskuzi se poukazuje spíše na negativní aspekty tohoto trendu. Produktivní a neproduktivní fáze života se dostávají do ekonomicky nepříznivé relace. Lidé v důchodovém věku tvoří v mnoha zemích politicky vlivnou skupinu. I jejich ekonomická (konzumní) síla je značná. Senioři se tak stali společenským problémem a zároveň předmětem zájmu vědy.

Rabušicová a Rabušic (2008) také mluví o této problematice. Demografické stárnutí tedy znamená, že se zvyšuje průměrný věk osob, které jsou ekonomicky aktivní, a celkově se zvyšuje počet osob pobírajících starobní důchod. Jedním z klíčových témat sociální politiky je proto udržení seniorské populace na trhu práce. Společně uvádí aktivity, které by se měly vypořádat s demografickým stárnutím populace, jako je eliminace předčasných odchodů do důchodu, zvýšení důchodového věku a snaha motivovat seniory k práci i po vzniku nároku na důchod.

„Před sociology, psychology a pedagogy proto stojí jasný úkol: naučit

člověka stárnout.“ (Rabušicová, Rabušic, 2008, s. 273)

Je celkem běžné, že se zaměstnavatelé ucházejí o mladé, flexibilní, dynamické pracovníky, kteří navíc ovládají cizí jazyk a práci na PC, což potom v praxi znamená, pro starší občany problematickou šanci na získání práce. V těchto souvislostech vzrůstá ve společnosti mezigenerační napětí. Konflikt pak ještě zesiluje politická scéna, která hovoří o problematice seniorů výhradně ve spojitosti s penzijní reformou a „proto společnost vnímá seniorskou populaci převážně jako značnou ekonomickou zátěž.“ (Haškovcová, 2010, s. 35-36)

Zamyslíme-li se nad vztahovými záležitostmi v českém prostředí, vidíme problém spojený s pojmy stereotypy a předsudky. Předsudky vůči odlišnému chování druhých, způsobenému jejich příslušností k určité skupině - v našem případě věkové. Stáří je spojováno s nemocemi a strádáním. Pokorná (2010) píše, že zdrojem stereotypizování je především atmosféra ve společnosti a náhled a postoje na přijímání stáří.

Uvedme si několik typických mýtů o stáří. Možná budeme hodně překvapeni, kolik jich známe z vlastní zkušenosti. Například si hodně lidí myslí, že starý člověk nárokuje hlavně ekonomické zajištění své existence, tzv. *mýtus falešných představ*. Dále se řada lidí chybně domnívá, že se člověk stává starým v den odchodu do důchodu, tzv. *mýtus zjednodušené demografie*. Chybné je i přesvědčení, že staří lidé jsou stejní a mají stejné potřeby, tzv. *mýtus homogenity*. Přitom odborníci hovoří o značné heterogenitě potřeb seniorů.

Dalším mýtem je tzv. *mýtus neužitečného času*, který je založen na domněnce, že když staří lidé nepracují, mají spoustu času a jsou neužiteční. Zakořeněný je i tzv. *mýtus ignorance*, ten se vyznačuje nezájmem k názorům seniora a přehlížení jeho osoby. Zajímavý je také tzv. *mýtus o úbytku sexu*, který spočívá v

představě asexuálního stáří.

Dále je to tzv. *mýtus o lékařích*, což je mylná představa, že všechny problémy starých lidí vyřeší medicína. Velmi rozšířený je také tzv. *mýtus o arterioskleróze*, protože velmi často se skleróza spojuje se všemi starými lidmi. Zvláštním mýtem, který je typický v našem prostředí, je tzv. *mýtus o chudobě seniorů*. Důvodem jsou patrně nízké starobní důchody a také senioři, kteří sami často prezentují, že mají málo peněz a jsou chudí. Mladí mají zase obavy, že už žádné peníze mít nebudou. (Haškovcová, 2010, s. 42-45)

Je žádoucí, aby se pohled moderních společností na stárnutí změnil. Je potřeba přijmout demografické změny jako pozitivní výzvu a uvědomit si, že problematika stáří se týká nás všech. Neměli bychom se snažit setřást část vlastní zodpovědnosti vůči starším lidem, vždyť oni za nás nesli zodpovědnost, když jsme byli v dětských letech.

4.4. Rizika seniorské populace

Seniorská populace stejně jako dětská populace je ve společnosti v mnoha ohledech vystavena řadě rizik. Náhled do problematiky nabízí Mühlpachr (2009), který uvádí několik projevů ohrožení. Je to například pauperizace, ekonomické zbídačování, věková diskriminace, ageismus, segregace, vytěsňování, generační intolerance (pracovní příležitosti, vedoucí pozice), předsudky (přeceňování nemocnosti a poklesu funkční zdatnosti ve stáří), podceňování léčitelnosti zdravotních obtíží, maladaptace na stáří a s ním spojenou změnu sociálních rolí (penziování), osamělost (zvláště v souvislosti s ovdověním), rychlý vývoj společnosti, zastarávání technologických znalostí, ztráta konkurenceschopnosti na trhu práce, zhoršení orientace ve společenském dění i mezigenerační komunikace, vyšší nemocnost,

zvýšené riziko ztráty soběstačnosti, pokles schopnosti a vůle signalizovat své potřeby a potíže, manipulování, ztráta rozhodovacích možností, zanedbávání a týrání nesoběstačných jedinců.

V předešlém odstavci je zmíněn pojem ageismus, vzhledem k tomu, že jde o slovo z angličtiny, můžeme předpokládat, že většina lidí nezná přesný význam pojmu. Proto si zaslouží, alespoň stručnou charakteristiku.

Tošnerová (2002, s. 23) definuje ageismus jako: „společenský předsudek vůči stáří.“

Další definici nám nabízí Pokorná (2010, s. 69), která vymezuje ageismus jako: „diskriminaci věkově podmíněnou, která vychází z anglického slova age - věk (stáří).“ Ovšem také uvádí, že neexistuje jednoznačná definice, protože se jedná o koncept, který zahrnuje celou škálu individuálních i strukturálních procesů.

Mezi hrozby stáří patří obava ze ztráty nezávislosti. Obava je spojena s pojmy bezmoc, ponížení, ignorance okolí, strach z odloučení, ztráta autonomie, nesoběstačnost.

Další hrozbu ve stáří představuje osamělost. Odchodem do důchodu ztrácí člověk v podstatě nedobrovolně pracovní kontakty a lidi s nimi spojené. Člověk se může cítit osamělý. Samota ještě neznamená osamělost. Řada lidí bez ohledu na věk se často cítí i mezi lidmi zcela osamělá. Pro seniorskou populaci je typická převaha žen se závažnou problematikou osamělých ovdovělých žen. (Tošnerová, 2009, s. 15)

„Odchod do důchodu znamená ztrátu profesní role a s ní spojené společenské prestiže. Tato změna narušuje rovnováhu dosavadního systému všech rolí. Navíc má nová role důchodce horší sociální status.“ (Vágnerová, 2007, s. 355) Z toho vyplývá, že se nejedná o lehkou změnu v životě člověka.

Mezinárodní statistiky v řadě zemí naznačují zvyšující se počet zločinů páchaných na starých lidech. Staří lidé jsou relativně snadným terčem trestné činnosti především pro jejich osamělost, malou obranyschopnost, špatný zdravotní a funkční stav, velkou důvěřivost a i společenskou nevšímavost. Dost závažná je také problematika týrání a zanedbávání starých lidí, vzhledem k podmínkám této práce není v našich silách hlouběji se touto problematikou zabývat. Poskytuje nám však inspiraci pro další vědecké bádání. (Mühlpachr, 2009, s. 38)

4.5. Kompetence stáří

V úvodu této kapitoly si nejprve vysvětlíme termín kompetence, který srozumitelně popisují ve své práci Veteška s Tureckiovou (2008). Společně upozorňují oba autoři na dvojsmyslné používání pojmu. Často se liší jeho význam, který mu přikládá odborná a laická veřejnost. Ta používá tento pojem v souvislosti s nějakým oprávněním či pravomocí jedince učinit rozhodnutí. Má v sobě zároveň význam odpovědnosti. V odborné terminologii, tedy i v pedagogickém pojetí znamená kompetence „specifický soubor znalostí, dovedností, zkušeností, metod a postupů, ale také například postojů, které jednotlivec využívá k úspěšnému řešení nejrůznějších úkolů a životních situací a jež mu umožňují osobní rozvoj.“ (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 24-25)

V pojetí kompetencí dle Beneše (2003, s. 150), je lze chápat jako „širší, extrafunkcionální, od nároků konkrétního pracovního místa odpoutaný přístup k problému kvalifikací.“

Jak říká dále Beneš (2003), kompetence by měly zaručit jednání v reálných

situacích. K získání kompetencí je třeba značný podíl výcviku, opakování a použití v různorodých reálných situacích. Rozvoj osobnosti a získávání kompetencí se dějí zároveň, ruku v ruce. Zprostředkování kompetencí se vztahuje i na vnitřní připravenost a ochotu naučené použít. Kompetence tedy zahrnují i motivační stránku osobnosti, vztah k práci a kolektivům, sebedůvěru a další vlastnosti týkající se jádra osobnosti.

Beneš (2003) rozděluje kompetence do tří skupin a to na:

- odborné;
- metodické;
- sociální.

Odborné kompetence se vztahují na obsahy, předměty, prostředky práce a řadí se k nim např. odborné vzdělávání, pracovní činností získané kompetence, jazykové znalosti, práce na PC, pracovní techniky. Sociální (týmové) kompetence zaručují zvládnutí sociálních interakcí, komunikačních strategií, konfliktů, kooperace, moderace a interkulturního prostředí ve firmě. Metodickými kompetencemi se chápe např. schopnost pracovat s informacemi; logické, abstraktní, deduktivní, induktivní myšlení; schopnost úsudku; rozvrhnutí času.

Zaměříme se nyní na různé kompetence ve spojitosti se stářím. Obecně platí dle Beneše (2003), že starší lidé mají zkušenosti a strategie řešení problémů, které mnohdy mladý člověk mít nemůže. Jde o zkušenosti z překonaných krizí, životních zklamání. Mají tedy specifické kompetence, potenciály a schopnosti (například moudrost stáří, která není každému daná). Ale tady, jako u všech schopností a znalostí platí, když se nevyužívají, vede to k jejich retardaci. Zde může vzdělávací nabídka pomoci je udržet.

Stejně tak i v literatuře Petera Grusse (2009) se píše, že starší lidé disponují

velmi cennými zkušenostmi, i když některé jiné schopnosti, zejména fyzické síly se u nich mohou s postupujícím věkem snižovat.

Výsledky výzkumů ukazují, že dlouho jako samozřejmost brané tvrzení, že po dvacátém roce života ubývají intelektuální schopnosti, není pravdivé. Určité faktory, kterými se inteligence měří, rostou dokonce až do padesátého roku - induktivní myšlení, prostorová orientace, chápání slovních významů. A i u 80letých mohou být dosaženy výsledky na úrovni 75 % 25letých. Určité deficity (např. schopnost koncentrace na více věcí najednou) jsou kompenzovány jinými strategiemi myšlení. (Beneš, 2003, s. 139, srovnatelně Haškovcová, 2010, s. 156)

Beneš (2003) uvádí určité typické znaky stáří. Pro staršího člověka je charakteristické, že jeho duševní činnost je zpomalena, jeho motivace k činnosti je oslabena a je na ní méně zainteresován, je také zvýšeně opatrný. Přesnost je pro něj totiž důležitější než rychlost. Obecně uznávaným rysem stáří je špatné snášení změny. Čím je člověk starší tím větším traumatem pro něj může být stěhování či jiná větší životní změna.

Tento názor, ale není ve shodě s dílem od Tošnerové (2009), kde se uvádí mnoho příběhů ze života seniorů, jenž se nebojí změn, a dokazují to svými aktivními činy.

Dalším rysem stáří, který uvádí Beneš (2003) je snížení zájmu o okolí a netečnost, člověk ztrácí vztah k určitým osobám, zálibám, hodnotám, ideálům, osobním cílům. Ve svém jednání nám geront může připomínat chování dítěte. S psychickou involucí se kombinují psychické poruchy, často se vyskytují neurózy, paranoidity, deprese, suicidia.

Tvůrčí schopnosti však zůstávají zachovány do vysokého věku, i když vrcholí obvykle do 45 let věku. S rostoucím věkem se u jedince jeví úbytek hodin, po které

může pracovat, energie, již může vynaložit a rychlost, s jakou se může zotavit po únavě. Ve stáří se omezuje fantazie, schopnost vidění věci jinak, myšlenkové pochody využívají cenných zkušeností a vyznačují se větší plynulostí a jistotou. „I ve stáří by mělo být hlavním cílem vzdělávání nejen naučení fakt a znalostí, ale zejména naučit se tvořivě myslet.“ (Beneš, 2003, s. 133)

Haškovcová (2010) se zmiňuje o málo známém faktu, že ve stáří stoupá zájem o historii a všeobecné dění. Senioři dokáží dobře rozlišovat podstatné od nepodstatného. Současně mají vysoký smysl pro detail.

Beneš (2003) podotýká, že mezi staršími, tak jako mezi ostatními lidmi, existují velké rozdíly v psychických a kognitivních schopnostech a dovednostech, v zájmech a potřebách. Tyto rozdíly spíše rostou a jsou závislé i na objektivně daných životních situacích (zdravotní stav, dosažené vzdělání, bydlení, finanční zajištění, úroveň sociální integrace). Starší lidé tedy netvoří nějakou homogenní skupinu, jejich schopnosti a motivace k učení záleží na vzájemném působení dvou faktorů - osobnosti a životní situace.

Z výše uvedeno můžeme vyvodit závěr, že je potřeba přistupovat ke každému jedinci individuálně a s respektem k jeho neopakovatelné jedinečnosti. Ve stáří je tento přístup dvojnásobně žádoucí, protože senioři jsou, jak již bylo zmíněno, heterogenní skupinou. Lze také konstatovat, že člověk zvládá svůj stav o to lépe, čím lépe zvládl fázi předchozí. Tedy čím aktivnější člověk byl a o co více vědomě žil svůj život, o to se lépe bude i v pozdějších letech vyrovnávat s nároky života - využívat klíčové kompetence. Člověk musí v postproduktivním věku řešit řadu problémů a životních situací jako například přechod do důchodu, hledání nových úkolů, vyrovnání se se ztrátou blízkých, vlastními omezeními a krizemi, péče o blízké nemocné.

4.6. Stárnutí a stáří jako sociologický problém

Problémy stáří jsou častým tématem studií sociologů. Stáří se stalo hromadným společenským jevem a tedy doménou sociologie. Proto se v této kapitole zaměříme na některé palčivé otázky z problematiky stárnutí a stáří ze sociologického pohledu.

Dočkáme se doby, kdy bude ve společnosti panovat vysoká míra tolerance a pochopení ke starším občanům a bude jim dopřán adekvátní status? Často si sociologové kladou otázky o vztahu mezi populačním stárnutím a postavením starších osob ve společnosti. Modernizace sebou přinesla trend, který vedl k nízkému sociálnímu postavení seniorů. Jak již bylo řečeno, stále se setkáváme s příklady, kdy jsou senioři vytlačováni ze svých pozic mladšími, flexibilními a dynamickými jedinci. Potom bývají vnímáni jako neproduktivní složka společnosti, která pouze spotřebovává zdroje.

Současný juvenilní kult si žádá a upřednostňuje hodnoty jako je mládí, vitalita a výkon. Tento ideál je pak podporován reklamou, která nabízí jedinci prostředky k udržení si těchto hodnot. Proto může někdo snadno podlehnout myšlence, že je třeba se chovat jako mladý, oblékat se jako mladý, prezentovat názory jako mladý a vypadat jako mladý. (Ort, 2004, s. 24)

Další otázka, kterou je třeba se zabývat ve spojitosti se stářím, se týká důležité sociální charakteristiky, kterou je věk. Zajímá nás jaký má věk vliv na roli a chování seniorů. Stupeň dosaženého věku zároveň určuje postavení a míru způsobilosti k výkonu určitých společenských rolí. Dle stáří jedince se od něho očekává jisté

chování. Například pokud si bude chtít 75letá žena splnit sen a skočit padákem, bude to považováno za velmi neobvyklé chování. Měla by počítat s kritickými názory okolí na svůj čin. „Sociologové se shodují v tom, že stáří je projevem věku, stává se statusovou charakteristikou, s níž je spojeno předeepsané chování - neboli role.“ (Ort, 2004, s. 26) Jak uvádí shodně Haškovcová (2010) a Říčan (2007) role důchodce je vlastně ne-role.

O nové roli důchodce jsme se již okrajově zmínili v předminulé kapitole. Podívejme se na definici tohoto pojmu dle Nekonečného (1999, s.71), který uvádí, že: „vyjadřuje očekávání, které na jedince klade jeho sociální okolí z hlediska určité situace a z hlediska jeho základních charakteristik (věku, pohlaví a sociálního statusu). Je to tedy něco vyžadovaného, s čím se jedinec více či méně identifikuje, co může pociťovat jako vnější tlak či manipulování, ale také jako něco přirozeného (např. role rodiče). Role aktivně vyjadřuje sociální status jedince.“

Pro Klevetovou s Dlabalovou (2008) je podstatné, aby měli senioři možnost a chuť přijímat nové role. Sociologicky velmi významná je role prarodičů. Může být bezkonfliktní a harmonická a opačně nefunkční a problémová. Má tradiční vzory z vícegeneračních rodin a domácností.

Mladí často nemají dostatek času pro starou generaci. Staří sledují spěchající běh života a uspěchanost svých dětí a netroufají si je zdržovat. Prarodiče to vede k pocitu opuštěnosti. K pocitu, že stáří je k ničemu. Mladá generace by neměla zapomínat, že i jí stáří čeká. V této oblasti rodinných vztahů dává vzor svým dětem. Vícegenerační rodina se skládá z prarodičů, rodičů a dětí. Dobře fungující rodina poskytuje všem členům pocit bezpečí, pochopení a vzájemnou pomoc. Soužití všech členů rodiny je postaveno na solidaritě a demokratických principech, zejména pak na lásce.

Jsou značné rozdíly, jak tento proces probíhá v různých národních kulturách. V Americe a některých západních evropských zemích dochází k hospodářské a teritoriální separaci mladých rodin. Ale naopak v Itálii se udržují některé tradice velkých rodin.

Ort (2004, s.31) říká, že: „separaci nové generace lze chápat jako přirozený proces biologického chování napodobující živočišné instinkty, jako je např. opuštění smečky. Psychologicky lze odluku mladé generace od rodičů hájit právem nové populace na seberealizaci podle vlastních představ, sociologicky vývojem společnosti.“

Dle Klevetové a Dlabalové (2008) tendence odděleného života jednotlivých generací respektují na jedné straně diferenciované zájmy a potřeby lidí různých věkových skupin, na straně druhé se tím přetrhávají sociální vazby. Dochází k citovému oslabení a vážné mezigenerační komunikace v rámci rodiny. Klevetová a Dlabalová (2008) se dále domnívají, že bezprostředně každodenní soužití se neosvědčuje, protože je obtížné zabránit generačním střetům. Jejich zdrojem jsou často rozdíly v životním stylu (např. dříve nebylo běžné žít na dluh jako dnes).

Přesto i dnes se setkáváme se situací, kdy prarodiče ekonomicky „drží nad vodou“ neúplné rodiny dcer - samoživitelek a pomáhají řešit svízelné situace v době nemoci některého člena rodiny. Neocenitelná je péče o vnoučata v době prázdnin nebo školního volna. Senioři rovněž pomáhají aktivnějšímu zapojení žen do pracovního procesu. Naopak těsné vazby mezigenerační a širší rodina zprostředkovává prarodičům kontakt s okolním světem a brání sociální izolaci.

Podívejme se dále na to, jaký má vliv pohlaví na procesy stárnutí. Jak je všeobecně známo, v obyvatelstvu všech evropských zemí je více žen než mužů.

Jelikož muži dříve umírají, s rostoucím věkem narůstá i podíl žen. Osaměle žijící starší ženy jsou nejrychleji rostoucí skupinou obyvatelstva. Nežádka se ocitají ve složité sociální situaci, žijí v ústraní, bez opory rodiny a příbuzenstva. Závažné jsou i případy ovdovělých mužů, kteří v důsledku předchozích návyků těžce snášejí novou životní situaci.

Ort (2004) se domnívá, že strmě stoupající výskyt ovdovělých žen je výzvou pro koncipování seniorských programů aktivního stáří. Zdravotní stav jedince je v tomto případě rozhodujícím faktorem, který ovlivňuje intenzitu trávení volnočasových aktivit. Způsob trávení volného času seniorů se liší případ od případu. Ort (2004) uvádí strukturu tzv. aktivního trávení volného času seniorů:

- výběrová sledovanost TV (např. soutěže),
- návštěvy čítáren, knihoven, hvězdáren,
- chovatelství, účast na soutěžích,
- sběratelství všeho druhu, ruční práce, výtvarné práce,
- návštěvy domácností dětí a příbuzných, společně kulturní a sportovní akce
- návštěvy Klubu seniorů jako člen nebo organizátor,
- přátelská posezení v restauracích, kavárnách,
- zácvik na technické novinky,
- návštěvy tanečních zábav, plaveckých bazénů, saun, rekondičních cvičení,
- účast na vycházkách a turistických výletech, cykloturistika,
- zahrádkaření, chalupaření, chataření,
- návštěvy kulturních podniků,
- docházky na přednášky Univerzity třetího věku, kurzy.

4.7. Formy vzdělávání seniorů

Každý má potřebu a právo mít se na co těšit. V našem případě je třeba se ptát, zda se mají na co těšit senioři? Lze říci, že pojem těšení se, znamená očekávání nějakého cíle, blízkého či vzdáleného, ale vždycky pro nás příjemného a hezkého. Těšíme se na něco celý život. Mladší generace má spoustu plánů jako dovolená, potomstvo, kariéra, byt apod. Staří lidé už dosáhli většiny z těchto cílů. Je těžké se na něco těšit při vážném onemocnění, nebo když přicházíme o blízké osoby. Ve stáří je tedy potřeba zapojit trochu více snahy a vynalézavosti, aby se snadno nepropadlo skepsi a sebelítosti. Vzdělávání je aktivita, která může dát starším občanům novou životní perspektivu.

Senioři jsou sociální skupinou značně diferencovanou. Liší se totiž životními zkušenostmi, dosaženou úrovní vzdělání, původním zaměstnáním, finančními možnostmi, sociálním zázemím, zdravotními podmínkami atd. Z čehož je pochopitelná potřeba různých forem vzdělávání. Mimo jiné mezi tyto formy patří Univerzity třetího věku (U3V), Akademie třetího věku, Lidové univerzity, kluby aktivního stáří.

Mühlpachr (2009) ve své knize píše, že Univerzity třetího věku jsou oficiálně uznávané instituce, které poskytují lidem staršího věku možnost studovat na vysokoškolské úrovni. Jedná se o nejnáročnější formu vzdělávání pro seniory.

Mühlpachr (2009) dále popisuje vznik první Univerzity třetího věku. V roce 1973 ve Francii na univerzitě společenských věd v Toulouse byla založena profesorem práva a ekonomických věd P. Vellase, s cílem vytvořit vzdělávací příležitost pro stárnoucí populaci. Rostoucí počet U3V a potřeba vzájemné komunikace mezi nimi vedla v roce 1977 k založení Mezinárodního sdružení U3V - AIUTA (Association Internationale des Universités du Troisième Age), které sídlí v Toulouse. U nás vznikla první U3V v roce 1986 v Olomouci z iniciativy ČSČK, o rok později byla založena U3V v Praze na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovi. V roce

1993 byla založena Asociace U3V České republiky, která se stala členem AIUTA.

Mühlpachr (2009) uvádí, že Akademie třetího věku uspokojují vzdělávací potřeby starších občanů, především v regionech, kde nejsou vysoké školy. Tyto akademie organizují různé organizace, jako je např. Červený kříž. Lidová univerzita, jako jedna z forem vzdělávání pro seniory, se osvědčila zejména ve skandinávských a německy mluvících zemích. Senioři se účastní studia společně s mladými posluchači. Jde tedy o specifickou podobu, která sblížuje dvě generace. Kluby aktivního stáří jsou podle Mühlpachra (2009) charakterické trvalejšími neformálními vztahy. Naplňují potřeby vzdělávání a i vzájemného kontaktu starších občanů.

5. Výzkumná část

5.1. Úvod

Podle mého názoru tvoří výzkum nejzajímavější část celé práce a jak napovídá její název, byl realizován na Univerzitě třetího věku v Pardubicích. O terciárním vzdělávání v Pardubicích jsem měla možnost získat mnoho informací během svého denního studia na Univerzitě. Škola, ale poskytuje i různé formy dalšího vzdělávání a vzdělávání dospělých. Mé poznatky o těchto aktivitách byly jen útržkovité, proto jsem se rozhodla dozvědět se více a zabývat se danou problematikou. V centru mého zájmu je U3V zejména pak struktura a motivace jejích studentů. Trend současné vzdělávací politiky je učící se/vzdělávající se člověk v průběhu celého života a významným činitelem je motivace ke studiu. Což potvrzuje i Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 33): „...je nutno také vytvářet motivaci lidí k celoživotnímu učení.“

V rámci koncepce celoživotního vzdělávání nabízí Univerzita Pardubice studium pro zájemce v důchodovém věku. Konkrétně se jedná o Univerzitu třetího věku (ve zkratce U3V) a Univerzitu volného času (UVČ), jenž poskytují seniorům možnost studia, přístup k novým poznatkům a informacím, kvalitní vyplnění volného času a neméně významné zprostředkování sociálních kontaktů. Rozhodla jsem se praktickou část zaměřit na U3V v Pardubicích, která má s touto formou vzdělávání dlouholetou zkušenost a úspěšně funguje řadu let. Působíště U3V bylo 7 let v České Třebové, zhruba 4 roky je v Pardubicích. V práci je věnována jen okrajová pozornost UVČ a její důkladnější výzkum považuji za zajímavý námět pro další činnost. Je třeba

charakterizovat místo, kde bylo výzkumné šetření provedeno. Seznamme se s U3V v Pardubicích v následujících řádcích!

5.2. Univerzita třetího věku v Pardubicích

Zajištění Univerzity třetího věku v Pardubicích má na starost Dopravní fakulta Jana Pernera. U3V je určena přednostně seniorům. Výuka probíhá po semestrech formou přednášek na různá témata, která tematicky zohledňují zaměření vědních oborů výše zmiňované fakulty. Posluchači si mohou vybrat jen ty přednášky, o které mají zájem. Posluchači U3V nejsou studenty podle zákona č.111/1998 Sb. o vysokých školách. K přijetí ke studiu nejsou stanoveny žádné podmínky, stačí mít jen správnou dávku motivace a odevzdat přihlášku ke studiu (viz příloha č.1). Přednášky jsou rozděleny do jednotlivých cyklů:

Cyklus A: Technický – zahrnuje přednášky a semináře z oboru materiálového inženýrství a technické mechaniky, řízení jakosti a spolehlivosti v dopravě, a nabídka zahrnuje a pokrývá zajímavá témata z oboru chemického inženýrství.

Cyklus B: Technologicko-ekonomický – zahrnuje přednášky a semináře z oboru technologie a řízení dopravy, dopravního managementu, marketingu a logistiky.

Cyklus C: Počítačově-komunikační – zahrnuje témata z oblasti aplikované informatiky v dopravě a dále pak z oboru digitální fotografie.

Cyklus D: Společenskovední – zahrnuje témata z oblasti historie, dějin hudby a umění restaurátorství, lékařství a životního stylu.

Rozvrh celého programu vytváří proděkan fakulty a garant výuky U3V doc. Dr. Ing. Libor Beneš za přispění návrhů paní referentky Zlatuše Sojkové. Každý rok se podává projekt ke schválení na MŠMT a na zasedání Asociace Univerzit Třetího

Věku (AU3V) se každoročně hodnotí realizace uskutečněných projektů, využití dotačních prostředků atd.

V letošním akademickém roce 2010/2011 byl zimní semestr na U3V zahájen 15. října 2010. Poslední přednáška se konala 22. prosince 2010. Výuka probíhala pravidelně každý pátek od 11:00 hod. do 15:00 hod. Ke studiu bylo v zimním semestru přihlášeno celkem 71 studentů, z toho bylo 40 mužů a 31 žen, kteří měli na výběr z těchto přednášek, seminářů či exkurzí:

- Technologie ČSR opevnění - historický kontext
- Prohlídka pevnosti Dobrošov
- Vlnové jevy v pevných tělesech
- Energetika v praxi
- Kosmonautika a pátrání po možném mimozemském životě
- Konstrukční celky letadel
- Podpora a preference MHD
- Bezpečnost v dopravě ve vazbě na technickou analýzu dopravních nehod
- Silniční mosty a tunely
- Praktické zkušenosti s výukou U3V
- Dopravní technologie včera a dnes
- Zpracování digitálního videa
- Financování zdravotní péče
- Práva pacientů ve zdrav. zařízeních a jejich asertivní prosazování

O úspěchu U3V v Pardubicích vypovídá navyšující se počet účastníků. Jádro dlouholetých studentů zůstává, a ti na sebe v průběhu let nabalují další zájemce z řad svých přátel a příbuzných. U3V neplní pouze funkci vzdělávací, ale zároveň zajišťuje seniorům společenský kontakt. Na konci zimního semestru si studenti společně s referentkou paní Zlatuší Sojkovou uspořádali „besídku“, kdo chtěl, mohl přinést na ochutnání vánoční cukroví a strávit příjemné odpoledne v hloučku svých spolužáků.

Paní Sojková se studenty také diskutovala o přednáškách, aby zjistila o jaká témata mají zájem v dalším semestru. Díky této zpětné vazbě se vyučují předměty, které posluchače skutečně zajímají.

Letní semestr začal 4. března 2011 přednáškou nazvanou „Transibiřskou magistrálou na druhý konec světa“ konající se od 11:00 hodin. Od 13:00 hod. pak následovala přednáška „Tunely“. Výuka v letním semestru bude zakončena celodenní exkurzí do elektrárny Dlouhé Stráně 27. května 2011. Ke studiu v letním semestru podalo přihlášku 65 posluchačů, pro které jsou připraveny tyto přednášky, semináře a exkurze:

- Transibiřskou magistrálou na druhý konec světa
- Tunely
- Kam pošleme to uhlí neboli klasický dopravní problém (doc. Ing. Josef Volek Csc.)
- Aktuální problémy cestovního ruchu
- Bezbariérová doprava
- Ocelové a betonové mosty
- Hybridní vozidla
- Etika
- Energetika v praxi
- Vybrané statě z hydrauliky
- První pomoc se zaměřením na vybavení autolékárničky
- Laická první pomoc při dopravní nehodě
- Historie Pardubic z pohledu dopravy + procházka
- Exkurze letiště Pardubice
- GPS a jeho využití + praktické využití v terénu
- Exkurze elektrárna Dlouhé Stráně

Velkým plusem U3V v Pardubicích, oproti U3V v jiných městech, je skutečnost, že účast je pro posluchače bezplatná. Po finanční stránce je výuka zajištěna ze získaného grantového projektu MŠMT. Peníze se používají například na vybavení učebny - koupě projektoru. Platí se z nich přednášky vyučujících, autobus na exkurze apod. Ve třídě mají posluchači volně k dispozici časopis 50+, který si mnoho z nich objednalo k pravidelnému odběru.

I když je účast na přednáškách dobrovolná, docházka se zaznamenává do prezenční listiny. Posluchači neskládají žádné zkoušky ani nepíší závěrečné práce, jak je tomu běžně na jiných U3V, nejsou proto za účast nijak hodnoceni. Dříve však dostávali osvědčení o absolutoriu. Pokud je pro někoho pouhá účast na kurzu bez výstupů a hodnocení nedostatečně motivující, může se přihlásit ke studiu na UVČ. Ta nabízí svým posluchačům možnost získat osvědčení. Studenti na konci studia vypracují závěrečnou práci, kterou následně obhajují před dvoučlennou komisí. K přijmutí je zapotřebí zaplatit registrační poplatek stanovený děkanem fakulty (cca 300 Kč) a mít dokončené středoškolské vzdělání. UVČ zajišťuje fakulta filozofická, vzhledem k zaměření vědních oborů fakulty můžeme předpokládat, že tuto možnost studia využívají více ženy, ale jedná se jen o pouhou domněnku.

Vysoká účast na kurzech U3V nám ukazuje, že posluchači mají o studium hluboký vnitřní zájem. Většina je v důchodovém věku takže se nejedná o vzdělávání v rámci profesní přípravy. Žádná vnější okolnost je k účasti na vzdělání nenutí. Mohli by zůstat doma, před obrazovkou televizoru, ale jdou raději do školy a aktivně participují na svém osobním rozvoji.

5.3. Popis realizace výzkumu

Jelikož jsem se rozhodla uskutečnit dotazníkové šetření na U3V v Pardubicích,

bylo zapotřebí nejprve kontaktovat odpovědnou osobu. Organizační zajištění U3V má na starost paní referentka Zlatuše Sojková. Spojila jsem se s ní prostřednictvím e-mailu a požádala ji o osobní schůzku. Paní Sojková mi vyšla vstříc a 17. ledna 2011 jsem jí navštívila na Dopravní fakultě Jana Pernera, kde má kancelář. Paní referentka mi poskytla řadu zajímavých a důležitých informací ohledně U3V v Pardubicích. Její ochotný přístup mě mile překvapil. Předběžně jsme se domluvili na průběhu mého výzkumného šetření a dále naše komunikace probíhala přes e-mail.

K uskutečnění samotného sběru dat došlo 11. března 2011, kdy se konala přednáška pana docenta Volka nazvaná „Kam pošleme to uhlí neboli klasický dopravní problém“. Do učebny P11 jsem dorazila 20 minut před začátkem výuky, tedy v 10:40 hod. Přítomna zde byla i paní Sojková. Představila jsem se studentům, uvedla důvod své přítomnosti, objasnila náležitosti dotazníku a požádala je o vyplnění. Osobně jsem rozdala 48 dotazníků, senioři je ochotně přijímali a jevíli zájem o výsledky z výzkumu. Po několika minutách se respondenti začali hlásit s vyplněnými dotazníky, a tak jsem je postupně vybrala. Vrátilo se mi všech 48 dotazníků. Tento úspěch přisuzuji své přítomnosti během šetření a zároveň apelování paní Sojkové na studenty, aby spolupracovali.

Ačkoliv mě téma nezaujalo a o danou problematiku se vůbec nezajímám, zůstala jsem na první půlku přednášky v roli posluchače. První část přednášky měla trvat do 12:30 hodin, pak následovala pauza na oběd a druhá část pokračovala až do 15:00 hod. Přednášející pan docent Volek z katedry informatiky měl pro své posluchače připravený poutavý přednes. Pomocí her a úloh promítaných na projektor se řešil důležitý dopravní problém, jak přepravit předměty z jednoho místa na druhé. Studenti se aktivně zapojovali a radili panu docentovi při řešení úkolu. Většina účastníků si dělala poznámky do sešitu, všimla jsem si, že více ženy než muži. Jeden pán dokonce lehce podřimoval. Hry byly humorně pojaté a tak ve třídě panovala uvolněná atmosféra. Nakonec jsem byla ráda, že jsem se výuky zúčastnila, protože i

pro mě byla přínosná a zábavná. Celkový sběr dat hodnotím jako úspěšný.

5.4. Metodologie výzkumu

Výzkumné šetření jsem vykonala prostřednictvím kvantitativního výzkumu. Zvolila jsem metodu strukturovaného dotazníku, jelikož umožňuje získat velké množství údajů při malé investici času a nízkých finančních nákladů, a právě proto je nejpoužívanější metodou. Dotazník jsem sestavila na základě prostudování problematiky prostřednictvím odborné literatury. Snažila jsem se volit jednoduché a snadno pochopitelné otázky. Během vyplňování nebyl vznesen ze strany respondentů žádný dotaz, což vypovídá o srozumitelnosti otázek. Dotazník obsahoval 14 otázek. Bylo použito pět otázek otevřených, jenž dávají respondentovi velkou volnost odpovědí. Tyto otázky neomezují respondenta, nevnucují mu volbu, ale odpovídá se na ně obtížněji než na uzavřené. Kombinování více typů otázek zlepšuje pozornost respondenta. Osobně jsem rozdala dotazníky ve třídě a počkala na jejich vyplnění a odevzdání. Bylo rozdáno 48 dotazníků a návratnost činila 100 %. V knize od Gavory se můžeme dočíst, že „za požadovanou minimální návratnost dotazníkového výzkumu se považuje 75 %.“ (Gavora, 2000, s. 107)

5.5. Charakteristika výzkumného vzorku

Dotazník byl rozdán na U3V v Pardubicích posluchačům, kteří byli přítomni 11.3.2011 na přednášce „Kam pošleme to uhlí neboli klasický dopravní problém“. Výzkumný vzorek tvoří 48 respondentů, přihlášených ke studiu v letním semestru v akademickém roce 2010/2011. Věkové rozložení dotazovaných je 54 - 88 let, věkový průměr činí 67,75 let. Výzkumného šetření se zúčastnilo 25 žen a 23 mužů.

5.6. Cíle výzkumu

Cílem výzkumného šetření je nalézt proměnné znaky typické pro skupinu seniorů studujících na U3V v Pardubicích. Dále zjistit specifika dané skupiny. Zaměřit se na strukturu studentů v postproduktivním věku a objasnit jejich motivaci ke studiu. Z těchto cílů nám vzešla následující výzkumná otázka: Jaká je struktura studentů Univerzity třetího věku v Pardubicích a jaká je jejich motivace ke studiu? Pro výzkum bylo stanoveno šest stěžejních hypotéz, viz níže.

5.7. Stanovené hypotézy

H1: Senioři s vyšším vzděláním se v minulosti účastnili studia na U3V častěji než senioři s nižším vzděláním.

H2: Senioři žijící v Pardubicích získali informace o možnosti studia na U3V častěji od přátel než ti, co žijí mimo Pardubice.

H3: Ženy motivuje ke studiu na U3V kontakt s lidmi více než muže.

H4: Více se studia na U3V v příštím roce zúčastní posluchači, jenž ve studiu podporuje rodina než ti, kteří nejsou rodinou podporováni.

H5: Společenský kontakt jako zdroj motivace ke studiu se vyskytuje více u studentů, kteří se obávají samoty než ti, kteří se samoty neobávají.

H6: Získání nových informací jako cíl studia uvádějí častěji muži než ženy.

5.8. Výsledky šetření

Výsledky získané z výzkumného šetření jsou zpracovány pomocí kontingenčních tabulek. Informace z otevřených otázek jsou rozděleny do několika skupin a některé odpovědi jsou citovány.

Hypotéza H1: Senioři s vyšším vzděláním se v minulosti účastnili studia na U3V častěji než senioři s nižším vzděláním.

N= 48

$\alpha= 0,05$

ZJIŠTĚNÉ HODNOTY

ÚČAST V MINULOSTI

VZDĚLÁNÍ	ANO	NE	Nj
STŘEDOŠKOLSKÉ	14	16	30
VYSOKOŠKOLSKÉ	14	4	18
Ni	28	20	

OČEKÁVANÉ HODNOTY

ÚČAST V MINULOSTI

VZDĚLÁNÍ	ANO	NE
STŘEDOŠKOLSKÉ	17,5	12,5
VYSOKOŠKOLSKÉ	10,5	7,5

TK= 4,48

KH= 3,84

$KH < TK$

Existuje závislost mezi veličinami.

Hypotéza H1 platí.

Hypotéza H2: Senioři žijící v Pardubicích získali informace o možnosti studia na U3V častěji od přátel než ti, co žijí mimo Pardubice.

$N = 46$

$\alpha = 0,05$

ZJIŠTĚNÉ HODNOTY

BYDLIŠTĚ

INFORMACE	PARDUBICE	DO 50 KM	N _j
MÉDIA/TISK	11	10	21
PŘÁTELÉ/RODINA	19	6	25
N _i	30	16	

OČEKÁVANÉ HODNOTY

BYDLIŠTĚ

INFORMACE	PARDUBICE	DO 50 KM
MÉDIA/TISK	13,70	7,30
PŘÁTELÉ/RODINA	16,3	8,7

$TK = 1,92$

$KH = 3,84$

$KH > TK$

Neexistuje závislost mezi místem bydliště a zdrojem informací o U3V.

Hypotéza H2 neplatí.

Hypotéza H3: Ženy motivuje ke studiu na U3V kontakt s lidmi více než muže.

N= 47

$\alpha= 0,05$

ZJIŠTĚNÉ HODNOTY

MOTIVACE	ŽENY	MUŽI	Nj
KONTAKT S LIDMI	7	4	11
TOUHA PO ZNALOSTECH A VZDĚLÁNÍ	13	14	27
NADBYTEK VOLNÉHO ČASU	5	4	9
Ni	25	22	

OČEKÁVANÉ HODNOTY

MOTIVACE	ŽENY	MUŽI
KONTAKT	5,85	5,15
ZNALOSTI A VZDĚLÁNÍ	14,36	12,64
VOLNÝ ČAS	4,79	4,21

TK= 0,79

KH= 5,99

KH>TK

Neexistuje závislost mezi motivací a pohlavím.

Hypotéza H3 neplatí.

Hypotéza H4: Více se studia na U3V v příštím roce zúčastní posluchači, jenž ve studiu podporuje rodina než ti, kteří nejsou rodinou podporováni.

N= 48

$\alpha= 0,05$

ZJIŠTĚNÉ HODNOTY

PODPORA RODINY

ÚČAST	ANO	NE	Nj
ANO	37	5	42
NE	4	2	6
Ni	41	7	

OČEKÁVANÉ HODNOTY

PODPORA RODINY

ÚČAST	ANO	NE
ANO	35,88	6,13
NE	5,13	0,88

TK= 1,92

KH= 3,84

KH>TK

Neexistuje závislost mezi účastí a podporou ve studiu na U3V.

Hypotéza H4 neplatí.

Hypotéza H5: Společenský kontakt jako zdroj motivace ke studiu se vyskytuje více u studentů, kteří se obávají samoty než ti, kteří se samoty neobávají.

N= 47

$\alpha= 0,05$

ZJIŠTĚNÉ HODNOTY

OBAVA

MOTIVACE	ANO	NE	Nj
KONTAKT S LIDMI	6	3	9
TOUHA PO ZNALOSTECH A VZDĚLÁNÍ	7	24	31
NADBYTEK VOLNÉHO ČASU	2	5	7
Ni	15	32	

OČEKÁVANÉ HODNOTY

MOTIVACE	ŽENY	MUŽI
KONTAKT	2,87	6,13
ZNALOSTI A VZDĚLÁVÍ	9,89	21,11
VOLNÝ ČAS	2,23	4,77

TK= 6,28

KH= 5,99

KH<TK

Existuje závislost mezi veličinami.

Hypotéza H5 platí.

Hypotéza H6: Získání nových informací jako cíl studia uvádějí častěji muži než ženy.

N= 48

$\alpha= 0,05$

ZJIŠTĚNÉ HODNOTY

CÍL STUDIA	ŽENY	MUŽI	N _j
ZÍSKÁNÍ NOVÝCH INFORMACÍ	12	13	25
ZÍSKÁNÍ NOVÝCH PŘÁTEL	5	4	9
AKTIVNÍ VYUŽITÍ VOLNÉHO ČASU	8	6	14
N _i	25	23	

OČEKÁVANÉ HODNOTY

CÍL STUDIA	ŽENY	MUŽI
INFORMACE	13,02	11,98
PŘÁTELÉ	4,69	4,31
VOLNÝ ČAS	7,29	6,71

TK= 0,36

KH= 5,99

KH>TK

Neexistuje závislost mezi cílem studia studentů a pohlavím.

Hypotéza H6 neplatí.

5.9. Interpretace výsledků šetření

Za předpokladu, že za seniory s „vyšším vzděláním“ považujeme vysokoškolsky vzdělané seniory a za seniory s „nižším vzděláním“ považujeme seniory se středoškolským vzděláním. Můžeme konstatovat, že výsledky dotazníkového šetření potvrdily naši teorii, že senioři s „vyšším vzděláním“ se v minulosti účastnili studia na U3V častěji než senioři s „nižším vzděláním“. Ve zkoumaném vzorku se nejčastěji vyskytovalo středoškolské vzdělání. Celkem 30 respondentů označilo za nejvyšší dosažené vzdělání SŠ. Zbytek respondentů dosáhlo vysokoškolského vzdělání, a to celkem 18 respondentů.

Hypotéza vychází z domněnky, že posluchači, kteří mají předešlé zkušenosti se studiem na vysoké škole, budou mít zájem o studium i v postproduktivním věku. Naproti tomu posluchači s nižším vzděláním, například s výučním listem, mohou být odrazeni neznalostí akademické půdy. S tím mohou souviset další obavy ze studia. K domněnce nás inspirovaly i názory některých autorů - viz Beneš (2003, s. 141), Rabušicová, Rabušic (2008, s. 56), kteří se shodují, že motivace k dalšímu vzdělávání záleží hlavně na dosaženém vzdělání. Čím je vzdělání vyšší, tím je vyšší účast.

Výzkum ukázal, že neexistuje vztah mezi místem bydliště a zdrojem informací o možnosti studia na U3V. Z dotazníku vyplynulo, že nadpoloviční většina studentů bydlí v místě, kde se univerzita nachází. Jak se ukázalo, převažují „pardubičáci“, kterých se kurzů účastní celkem 30 ze 48 dotázaných.

V rámci tisku a médií se mohli senioři dozvědět o U3V např. z reklamního letáčku distribuovaného U3V, z článku v novinách Sedmička nebo se o ní nedávno mluvilo v českém rozhlase Pardubice.

Dále z výzkumu vyplynulo, že pohlaví respondentů neovlivňuje motivaci ke studiu. Obě pohlaví motivuje ke studiu touha po znalostech a vzdělání bez

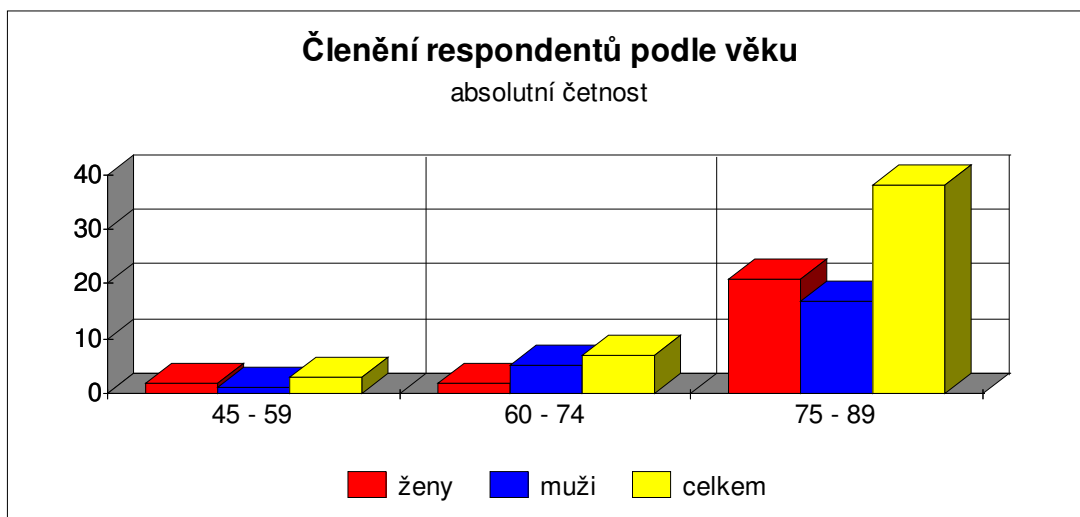
významných rozdílů. Rovněž bylo zjištěno, že neexistuje vztah mezi pohlavím a cílem studia. Muži i ženy (bez významné odlišnosti) studují na U3V se záměrem získat nové informace.

Údaje jsou v souladu i s prací Petřkové, která uvádí, že pokud jde o motivaci seniorů k účasti na vzdělávacích aktivitách, převažují potřeby a motivy: rozšířit, doplnit či prohloubit stávající poznatky, potřeba získat nové informace, potřeba orientovat se v současném světě. (Petřková, 1998, s. 154)

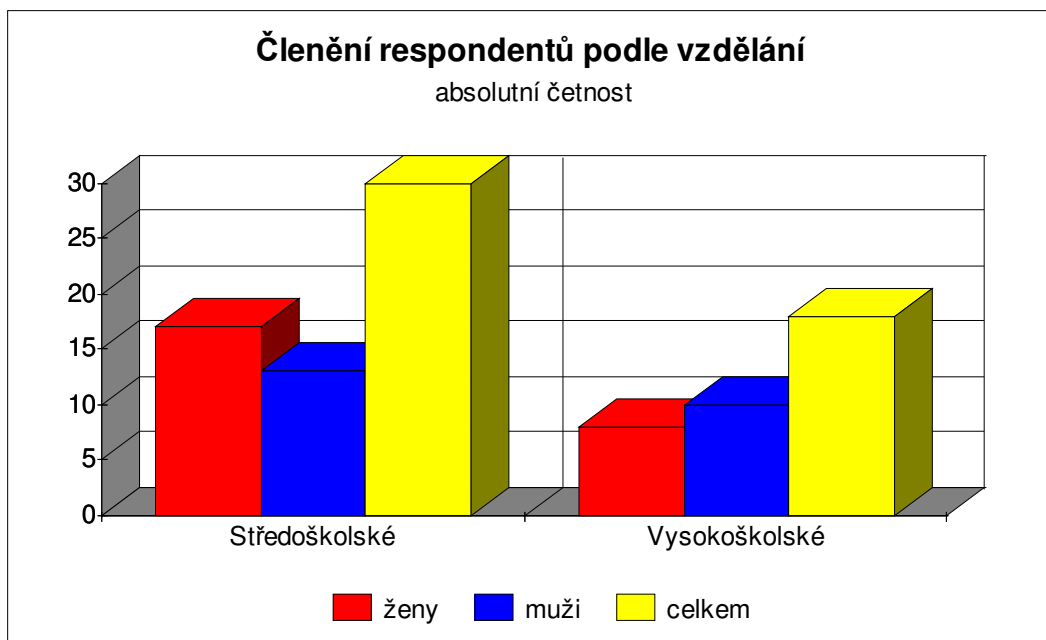
Předpokládali jsme, že pozitivní přístup rodiny ke studijním aktivitám seniora na U3V povede k opětovné účasti. Výsledky výzkumného šetření ukazují, že neexistuje vztah mezi účastí na U3V v příštím roce a podporou rodiny ve studiu. Pouze sedm ze 48 respondentů odpovědělo, že se nezúčastní studia v příštím roce, což můžeme považovat za pozitivní zjištění.

Výzkum prokázal, že existuje závislost mezi zdrojem motivace ke studiu a pocitem obavy ze samoty. Senioři, kteří se obávají samoty, uvádějí častěji jako zdroj motivace ke studiu společenský kontakt než ti, kteří tuto obavu nepociťují.

Celkový profil posluchačů U3V nám dokresluje dotazníkové otázky týkající se věku a vzdělání respondentů. Pro snadnou přehlednost jsme tyto data uspořádali do sloupcových grafů s 3D efektem (viz níže). Pro vytvoření grafu č. 1 jsme využili patnáctileté periodizace věku, vypracované komisí expertů Světové zdravotnické organizace. Toto dělení věkových kategorií se kryje i s kategorizací věku dle Mühlpachra (2009, s. 20). Nadpoloviční většina dotazovaných (38 z 48 dotazovaných) náleží do věkového rozmezí 75 - 89 let, což se označuje jako kmetství, senium či vlastní stáří.

Graf č.1 Členění respondentů podle věku

Graf č. 2 - Členění respondentů podle vzdělání

Přestože je zkoumaný vzorek úzký a rozhodně ho nelze považovat za reprezentativní, myslím si, že by bylo zajímavé porovnat zjištěné skutečnosti s podobnými studii na jiných U3V v České republice.

Poslední tři otázky z dotazníkového šetření byly otevřené. Dávaly respondentům volnost ve vyjádření vlastních názorů na studium. Měli možnost napsat, co hodnotí kladně a naopak, co záporně. Některé odpovědi se opakovaly, takže jsme je shrnuli do skupin, které jsme seřadili od nejfrekventovanějších k méně četným. V závorkách jsou uvedeny četnosti výskytu odpovědi. Výsledky mohou být inspirující pro pořadatele U3V.

Odpovědi z otázky č. 13:

- Rozšíření vzdělání a znalostí. (24)
- Společenský kontakt. (16)

- Vyplnění volného času. (4)
- *„Znamená pro mě novou možnost studia, jelikož dříve jsem neměla vhodné podmínky ke studiu z důvodu péče o rodinu a domácnost.“*
- *„Po odchodu do důchodu udržet si duševní zdraví.“*
- *„Aktivní život.“*
- *„Uznání lidí z mého okolí, mojí rodiny. Udržet krok s dobou.“*

Odpovědi z otázky č. 14:

- Zajímavá témata, pestrá nabídka přednášek. (15)
- Profesionální a kladný přístup přednášejících. (11)
- Úroveň a kvalita přednášek. (7)
- Rozšíření znalostí a získání nových vědomostí. (7)
- Kontakt s lidmi. (4)
- *„Seznámení s ostatními vrstevníky, kteří mají podobné zájmy o vzdělání, exkurze a dozvím se spoustu zajímavých informací.“*
- *„Bezplatné vzdělání.“*
- *„Dobrá organizace.“*
- *„Přednášky jsou dobře připravené. I témata, o která nemám moc zájem tak jsou pak skvělá.“*
- *„Hlavně to, že i starší generace má přístup aktuální a srozumitelnou formou k novým informacím.“*
- *„V místě bydliště.“*
- *„Možnost navrhnout témata.“*
- *„Smysluplné využití volného času.“*
- *„Starostlivost školy o nás.“*
- *„Přístup přednášejících i p. Sojkové.“*
- *„V zásadě vše.“*

Odpovědi z otázky č. 15:

- Nic. (24)
- Malá učebna. (5)
- Nevím. (2)
- *„Dojíždění v Pátek, kdy je doprava přeplněná.“*
- *„Bez zkoušek a závěrečné práce.“*
- *„Omezený výběr studijních témat.“*
- *„Vždy před přednáškou zajdu na nákup a utratím spoustu peněz.“*
- *„Že se nedostává žádný doklad o studiu.“*
- *„Hluk, neukázněnost přítomných.“*

6. Omezení výzkumu

Ráda bych upozornila na možná omezení ve výzkumu. Pracuji s poměrně malým vzorkem respondentů. Mám nízkou zkušenost s výzkumem. Nálezy mohou být platné jen pro prostředí, ze kterého byla data sebrána. Všem těmto omezením jsem se snažila předejít důsledným statistickým zpracováním dat.

7. Závěr

Stárání je jev, který závažně ovlivňuje a bude ovlivňovat celospolečenskou situaci. Uvádí se, že v České republice je v současné době jedna pětina populace starší 60 let a za dvacet let by to měla být celá jedna třetina populace. V masovém měřítku se v minulosti lidé nedoživali tak vysokého věku jako v dnešní době. Je tedy patrné, že je tato problematika pro naši společnost nová a nemáme s ní zkušenost. Tyto údaje naznačují, že stárání je třeba se zabývat. Každopádně situaci nevyřeší katastrofické scénáře nebo ignorance. Zároveň je potřeba tento stav řešit včas, jinak by se mohlo stát, že bude příliš pozdě na reformy.

Práce se snaží upozornit na významnou úlohu vzdělávání v lidském životě. Ukazuje se, že o vzdělávání seniorů je stále větší zájem. Senioři si osvojují to, co v době jejich mládí vůbec neexistovalo nebo nebylo všude a všem dostupné. Vždy záleží pouze na aktivitě a zájmu konkrétního seniora.

Úspěšnost univerzit třetího věku dokazuje, že potřebám této věkové skupiny přizpůsobená nabídka najde zájemce. Rozvoj vědomostí a dovedností seniorů je cestou k rozvoji jejich kompetencí.

Pro aktivní život seniora je důležitý jeho zdravotní stav. Každý člověk by měl věnovat dostatečnou pozornost svému zdraví již ve středním věku. Většina lidí se, ale bohužel začne zajímat o svoje zdraví až v okamžiku, kdy se dostaví nějaká nemoc.

Vždy bychom měli mít na paměti - nutnost společenské solidarity a zodpovědnost k vlastnímu životu.

Na závěr si dovoluji použít slova Huberta Humpreya:

“Způsob, jakým pečujeme o své děti v době svítání jejich života, a způsob, jakým pečujeme o staré v období soumraku jejich života, je měřítkem kvality společnosti.”

8. Použitá literatura a zdroje

BENEŠ, Milan. *Andragogika*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2003. 185 s. ISBN 80-86432-23-8.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

GRUSS, Peter (ed.). *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál, 2009. 224 s. ISBN 978-80-7367-605-6.

HARTL, Pavel. *Kompendium pedagogické psychologie dospělých*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. 231 s. ISBN 80-7184-841-7.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. 2.vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.

KLEVETOVÁ, Dana - DLABALOVÁ Iva. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, 2008. 202 s. ISBN 978-80-247-2169-9.

LIVEČKA, E. *Výchova ke stáří a ve stáří*. In: Wolf, J. a kol.: *Umění žít a stárnout*. Praha: Svoboda, 1982. 295 s.

MAHROVÁ, Gabriela - VENGLÁŘOVÁ, Martina. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. Praha: Grada Publishing, 2008. 168 s. ISBN 978-80-247-2138-5.

MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. 2.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 203 s. ISBN 978-80-210-5029-7.

NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1997. 270 s. ISBN 80-200-0592-7.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. 287 s. ISBN 80-200-0690-7.

ORT, Jiří. *Kapitoly ze sociologie stáří*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2004. 116 s. ISBN 80-7044-636-6.

PETŘKOVÁ, A. Senioři jako účastníci vzdělávacích aktivit. In. *Člověk a společnost na přelomu tisíciletí*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 154 – 156

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6.vyd. Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

POKORNÁ, Andrea. *Komunikace se seniory*. Praha: Grada Publishing, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-3271-8.

RABUŠICOVÁ, Milada - RABUŠIC, Ladislav (ed.). *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova Univerzita, 2008. 340 s. ISBN 978-80-210-4779-2.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti. Obor v pohybu*. Praha: Grada Publishing, 2007. 208 s. ISBN 978-80-247-1174-4.

STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 320 s. ISBN 80-7178-274-2.

TOŠNEROVÁ, Tamara. *Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. 45 s. ISBN 80-238-9506-0.

TOŠNEROVÁ, Tamara. *Jak si vychutnat seniorská léta*. Brno: Computer Press, a.s., 2009. 240 s. ISBN 978-80-251-2104-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2007, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VETEŠKA, Jaroslav - TURECKIOVÁ, Michaela. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada Publishing, 2008. 160 s. ISBN 978-80-247-1770-8.

Internetové zdroje:

Oficiální stránky Univerzity Pardubice: <http://www.upce.cz/dfjp/fotogalerie/u3v-2008.html>

9. Přílohy

9.1. Fotografie z U3V

Fotografie 1

Zdroj: Oficiální stránky Univerzity Pardubice
<http://www.upce.cz/dfjp/fotogalerie/u3v-2008.html>

Fotografie 2

Zdroj: Oficiální stránky Univerzity Pardubice
<http://www.upce.cz/dfjp/fotogalerie/u3v-2008.html>

Fotografie 3

Zdroj: Oficiální stránky Univerzity Pardubice

<http://www.upce.cz/dfjp/fotogalerie/u3v-2008.html>

9.2. Dotazník

Dotazník - Motivace ke studiu na U3V

Milí návštěvníci kurzů,
obracím se na Vás s žádostí o vyplnění předloženého dotazníku, který se týká Vaší motivace v kurzech Univerzity třetího věku. Jsem studentkou Filozofické fakulty Univerzity Pardubice a tento dotazník je součástí mé bakalářské práce na téma „Motivace seniorů v Univerzitě třetího věku“. Dotazník je zcela anonymní. Prosím proto o poskytnutí co nejpřesnějších informací. Své odpovědi prosím zaznamenejte křížkem. Děkuji předem za spolupráci a za Váš čas.

Tereza Krajíčková

1. Pohlaví   žena   muž

2. Rok narození   .....

ano

ne

nevím

12. Co považujete za cíl Vašeho studia? (vyberte nejméně tři odpovědi)

získání nových informací

získání nových přátel

aktivní využití volného času

13. Co pro Vás znamená studium na U3V?

14. Co na U3V hodnotíte kladně?

15. Co na U3V hodnotíte záporně?

DĚKUJI VÁM ZA SPOLUPRÁCI A PŘEJI PŘÍJEMNÝ ZBYTEK DNE

9.3. Přihláška ke studiu U3V

UNIVERZITA PARDUBICE
DOPRAVNÍ FAKULTA JANA PERNERA
ODDĚLENÍ PRO ROZVOJ A VNITŘNÍ ZÁLEŽITOSTI
UNIVERZITA TŘETÍHO VĚKU
Studentská 95, 532 10 Pardubice

PŘIHLÁŠKA ke studiu U3V

Přihlašuji se závazně ke studiu U3V v akademickém roce 2010/2011 (letní semestr)

Příjmení, jméno, titul :

.....

Adresa trvalého bydliště včetně PSČ :

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kontaktní adresa včetně PSČ (pokud je jiná než adresa trvalého bydliště):

.....

.....

.....
.....

Datum narození :

.....

Zaměstnání:

.....

Telefon :

.....

E – mail:

.....

Datum : ..... Podpis :

.....

Výuka bude probíhat se zaměřením na čtyři níže uvedené oblasti:

A: Technická (s využitím kapacit DFJP – KDP, KDI, KJPSD, KEEZ),

B: Technologicko-ekonomická (s využitím kapacit DFJP – KTRD, KDMML)

C: Počítačově-komunikační (s využitím kapacit DFJP – KID)

D: Společensko-vědní (ve spolupráci s dalšími fakultami UPa, především FES a FF, resp. Univerzitní knihovny)

Seřad'te je v pořadí podle Vašeho zájmu: ..... - ..... - ..... - .....

9.4. Seznam fotografií

Fotografie 1 (Zdroj: Oficiální stránky Univerzity Pardubice, str. 72)

Fotografie 2 (Zdroj: Oficiální stránky Univerzity Pardubice, str. 72)

Fotografie 3 (Zdroj: Oficiální stránky Univerzity Pardubice, str. 73)

9.5. Seznam grafů

Graf č.1 Členění respondentů podle věku (str. 62)

Graf č. 2 - Členění respondentů podle vzdělání (str. 63)